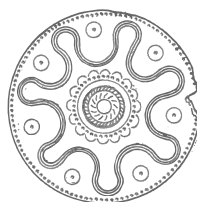

MTA BTK RÉGÉSZETI INTÉZET
ELTE BTK RÉGÉSZETTUDOMÁNYI INTÉZET

A BRONZKOR

KUTATÁSÁNAK HELYZETE
MAGYARORSZÁGON

2014. DECEMBER 17–18 | BUDAPEST

A BRONZKOR KUTATÁSÁNAK HELYZETE MAGYARORSZÁGON

A 2014. december 17–18-án rendezett konferencia
előadásainak kivonatai

STATE OF THE HUNGARIAN BRONZE AGE RESEARCH

Abstracts of the conference papers held
between 17th and 18th of December 2014

A BRONZKOR KUTATÁSÁNAK HELYZETE MAGYARORSZÁGON

A 2014. december 17–18-án rendezett konferencia
előadásainak kivonatai

STATE OF THE HUNGARIAN BRONZE AGE RESEARCH

Abstracts of the conference papers held
between 17th and 18th of December 2014

Szerkesztette

KISS VIKTÓRIA, KULCSÁR GABRIELLA, V. SZABÓ GÁBOR, VÁCZI GÁBOR

Edited by

VIKTÓRIA KISS, GABRIELLA KULCSÁR, GÁBOR V. SZABÓ, GÁBOR VÁCZI

Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézet
Hungarian Academy of Sciences Research Centre for the Humanities Institute of Archaeology

Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Régészettudományi Intézet
Eötvös Loránd University Faculty of Humanities Institute of Archaeological Sciences

Budapest 2014

Angol lektorálás
Kondé Zsófia

English text revised by
Zsófia Kondé

Címlapterv és tipográfia
Váczai Gábor

Cover design and typography by
Gábor Váczai

A kötet megjelenését támogatta
Nemzeti Kulturális Alap

The publication of this volume was generously supported by
National Cultural Fund of Hungary

ISBN 978-963-9627-89-5

Nyomdai munkálatok Robinco Kft.

Printed by Robinco Kft.

Tartalom – Contents

A szerkesztők előszava — Editorial.....	9
Program — Conference programme.....	11

Tájak–Települések — Landscapes–Settlements

<i>Koós, Judit:</i> A Füzesabony-kultúra koszideri periódusának települési tendenciái Északkelet-Magyarországon — Settlement tendencies of the Koszider period of the Füzesabony culture in North-eastern Hungary.....	21
<i>Bíró, Péter:</i> A Délnyugati-Bükk késő bronzkori topográfiai kutatása — Late Bronze Age topographical research of the South-western Bükk.....	22
<i>Kalli, András – K. Tutkovits, Eszter – Bacskai, István:</i> A Piliny- és a Gáva-kultúra újabb leletei Borsod-Abaúj-Zemplén megye területéről — New findings of the Piliny and Gáva culture in Borsod-Abaúj-Zemplén county.....	23
<i>Bóka, Gergely:</i> Településtörténeti változások a Körös-vidéki késő bronzkorban és vaskorban — Settlement historical transformations in the Late Bronze Age and the Iron Age Körös Region.....	25
<i>Czukor, Péter:</i> Erődített települések a Dél-Alföldön a késő bronzkor középső időszakában — Fortified settlements in the middle period of Late Bronze Age along the southern part of Great Hungarian Plain.....	27
<i>Sánta, Gábor:</i> Új eredmények a halomsíros kultúra településszerkezetének kutatásában — New results in the study of Bronze Age Tumulus culture settlements.....	28
<i>Kustár, Rozália – Lantos, Andrea:</i> A bronzkor kutatásának helyzete a Kalocsai Sárközben — Current status of the Bronze Age research in the Kalocsa Sárköz.....	30
<i>Somogyvári, Ágnes:</i> Solt-Tételhegy bronzkori települése — Bronze Age settlement at Solt-Tételhegy.....	31
<i>Szilas, Gábor:</i> A középső és késő bronzkor átmeneti időszakának kérdései az újabb budapesti kutatások tükrében — Questions of the transitional period of the Middle and Late Bronze Age in the light of recent researches in Budapest.....	33
<i>Reményi, László – Pető, Ákos:</i> Bronzkori településtörténeti kutatások a Cikola-víz mentén (Fejér megye) — Bronze Age settlement pattern research along the Cikola watershed system (Fejér County).....	35
<i>Melis, Eszter:</i> A középső bronzkor kutatásának főbb problémái az Északnyugat-Dunántúlon — The main problems on the research of the Middle Bronze Age in Northwestern Transdanubia.....	36
<i>T. Németh, Gabriella:</i> A késő bronzkor régészeti kutatásának helyzete a Kisalföldön — The state of research of Late Bronze Age archaeology in the Little Hungarian Plane.....	38
<i>Polgái, Péter:</i> A Balaton déli partvidékének településformáló hatása a bronzkor kései időszakában — The settlement formation effects of the southern foreshore of Lake Balaton in the Late Bronze Age.....	39

<i>Müller, Róbert</i> : Késő bronzkori magaslati település Várvölgy-Nagy-Lázhegyen — A hill settlement from the Late Bronze Age at Várvölgy, Nagy-Lázhegy.....	40
<i>Száraz, Csilla</i> : Késő bronzkori települések vizsgálata Zala megye területén (késői halomsíros és urnamezős korszak) — The examination of Late Bronze Age settlements on the territory of Zala County (Late Tumulus and Urnfield period).....	41
Jegyzetek — Notes.....	43

Temetők–Sírok — Cemeteries–Graves

<i>Köhler, Kitti</i> : A kora bronzkori Kárpát-medence népességeinek embertani vázlata — Anthropological sketch of Early Bronze Age populations from the Carpathian Basin.....	47
<i>K. Zoffmann, Zsuzsanna – Hajdu, Tamás</i> : A középső és késő bronzkori Kárpát-medence népességeinek biológiai kapcsolatai a klasszikus történeti embertani vizsgálatok tükrében — Biological connections of the populations dated to the Middle and Late Bronze Age living in the Carpathian Basin.....	48
<i>Patay, Róbert</i> : Presztízstárgyak Szigetszentmiklós-Felső Ürge-hegyi dűlő kora bronzkori temetőjében — Prestige goods in the Bell Beaker cemetery at Szigetszentmiklós, Felső Ürge hegyi-dűlő.....	50
<i>Keszi, Tamás</i> : A nagyrévi kultúra sírleletei és edénydepói Fejér megye keleti pereméről — Nagyrev culture grave finds and vessel depots from the northern part of county Fejér.....	52
<i>Csányi, Marietta</i> : A társadalmi rétegződés jelei a jánoshidai késő bronzkori temetőben — Indications of social stratification in the Late Bronze Age cemetery of Jánoshida.....	53
<i>Honti, Szilvia</i> : Késő bronzkori temetők a Kis-Balaton körzetében — Late Bronze Age cemetery in the territory of Little Balaton.....	55
<i>Váczai, Gábor</i> : Alapítsunk temetőt! Kivel kezdjük? Mikro-hálózatok elemzésének lehetőségei az urnamezős időszak nagy sírszámú temetőiben — Let's ground a cemetery! Who will be the first? Possibilities of micro-network analysis in large cemeteries of the Urnfield period.....	57
<i>Király, Ágnes</i> : Halál és feltárás között – Tafonómiai, szociológiai és kognitív szempontok a késő bronzkori temetkezések vizsgálatához — Between death and discovery – Taphonomic, sociological and cognitive aspects of investigating Late Bronze Age burials.....	58
Jegyzetek — Notes.....	60

Tárgyak–Történetek — Objects–Narratives

<i>Fejér, Eszter</i> : Sarlók és sarlóhasználat a késő bronzkori Kárpát-medencében — Biographical perspectives on Late Bronze Age sickles from the Carpathian Basin.....	63
<i>Tarbay, J. Gábor</i> : Újabb késő bronzkori (Ha A – Ha B1) depóleletek a Dunántúlról — New Late Bronze Age (Ha A–Ha B1) depots from Transdanubia.....	64
<i>Fülöp, Kristót</i> : A kút szerepe a hétköznapi életben és azon túl – A halomsíros kultúra kútja Pusztataskonyból — The role of wells in the everyday life and beyond that – A well of the Tumulus culture from Pusztataskony.....	65

<i>Gál, Erika</i> : A rézkor és bronzkor átmenete a Dél-Dunántúlon az állatcsont leletek tükrében — The change from the Copper to the Bronze Ages in Southern Transdanubia as reflected by archaeozoological remains.....	67
<i>Priskin, Anna</i> : Kőeszközök és társadalomrégészet a magyarországi bronzkor kutatásában — Lithic tools and social archaeology in Bronze Age research in Hungary.....	69
<i>Pásztókai-Szeőke, Judit</i> : Ariadné fonala – az eszközöktől a bronzkori textil-művességig — Following a clew – from tools to textile production in the Bronze Age.....	71
Jegyzetek — Notes.....	73

Kapcsolatok–Rendszerek — Interactions–Networks

<i>Szeverényi, Vajk</i> : Világrendszer a kora bronzkorban? Az i. e. 3. évezredi interregionális kapcsola- latok elemzési lehetőségei — World-system in the Early Bronze Age? Interpreting interregional interaction in the third millennium BCE.....	77
<i>Szabó, Géza</i> : Keleti hatások harapófogójában – Bronzkori kultúrák a Dél-Dunántúlon — Caught between the pincers of oriental influences – Bronze Age cultures in Southern Transdanubia.....	78
<i>Dani, János – Cséki, Andrea</i> : Kora bronzkori kapcsolatrendszerek és a tellek kialakulása Kelet- Magyarországon — Early Bronze Age networks and the emergence of tells in Eastern Hungary.....	80
<i>Bodnár, Csaba – Kreiter, Attila – Tóth, Mária – May, Zoltán – Pánczél, Péter</i> : Mészbetétes kerá- mia az Alföldön: helyi vagy idegen? A tőszeg-laposhalmi tell-település kerámia- anyagának összehasonlító, archeometriai vizsgálata — Encrusted pottery in eastern contexts: “foreign” or local? A case study of the pottery from Tőszeg- Laposhalom tell settlement – a comparative archeometrical approach.....	82
<i>Mah, Péter</i> : Folyók, mint kommunikációs csatornák a középső és késő bronzkor átmeneti időszakában — Rivers as communication routes in the Middle and Late Bronze Age transition period.....	84
<i>Ilon, Gábor</i> : Észrevételek a halomsíros kultúra nyugat-dunántúli geneziséhez. A bűtyöklábas korsók és a bordadíszes amforák — Notes to the genesis of the Tumulus culture in Western Transdanubia. Jars with knob-feet and amphorae with plastic ribs.....	86
<i>Jankovits, Katalin</i> : Adatok a Kárpát-medence és Északkelet-Itália késő bronzkori kapcsola- taihoz — New data on the relationships between the Danube-Carpathian area and North-eastern Italy in the Late Bronze Age.....	88
Jegyzetek — Notes.....	89

Kutatók–Módszerek — Researchers–Methods

<i>Vicze, Magdolna</i> : Százhalombatta Archaeological eXcavation (SAX) projekt céljai és ered- ményei — Aims and goals of the Százhalombatta Archaeological eXcavation (SAX) project.....	93
<i>Sümei, Pál</i> : Bronzkori emberi hatások és környezeti háttér pollenalapú paleoökológiai rekon- strukciója a Kárpát-medencében — Pollen-based paleoecological reconstruction for human impact and environmental background of the Bronze Age communities in the Carpathian Basin.....	94

<i>Czajlik, Zoltán</i> : Bronzkori erődítések légi fényképes kutatása — The aerial archaeology of Bronze Age fortifications.....	96
<i>P. Fischl, Klára</i> : Bronzkori településkutatások Északkelet-Magyarországon. A BORBAS projekt — Bronze Age settlement research in North-eastern Hungary. The BORBAS project.....	97
<i>Kulcsár, Gabriella</i> : Bronzkori tájakon a Duna mentén – Benta projekt és Kakucs Archaeological EXpedition — Bronze Age Landscapes along the Danube – Benta project and Kakucs Archaeological Expedition.....	98
<i>Kiss, Viktória</i> : Vándorló emberek, messziről jött bronzok? Bronzkori temetkezések és fém-tárgyak új OTKA és FP7-es kutatásának céljai és eddigi eredményei — Movement of people, far coming bronze? Analyses and recent results of the new OTKA and FP7 projects regarding Bronze Age burials and bronze artefacts.....	100
<i>V. Szabó, Gábor</i> : A késő bronzkori deponálási gyakorlat nyomában – Az ELTE BTK Régészeti-tudományi Intézetének bronzkincs kutatóprogramja — Following traces of Late Bronze Age hoards – Bronze Hoard Search Project of Eötvös Loránd University Institute of Archaeological Sciences.....	102
Jegyzetek — Notes.....	103

Poszterek — Posters

<i>Paja, László – Párditka, Györgyi – Paul R. Duffy – Julia I. Giblin</i> : Temetkezési szokások kutatása a Körös-vidéken a középső bronzkor időszakában – Előzetes eredmények a Bronze Age Körös Off-Tell Archaeology (BAKOTA) kutatási program keretében Békés 103. lelőhelyen végzett kutatásokról — Mortuary practices in the Middle Bronze Age of the Körös region: preliminary data from the Bronze Age Körös Off-Tell Archaeology (BAKOTA) project and the site of Békés 103.....	107
<i>Guba, Szilvia – Köhler, Kitti</i> : Szórthamvasztásos késő hatvani sírok a zagyvapálfalvai temetőben — Late Hatvan scattered cremated graves from the cemetery of Zagyvapálfalva.....	109

A szerkesztők előszava

Földrajzi helyzetéből és sokszínű kapcsolatrendszeréből adódóan a Kárpát-medence központi részén elhelyezkedő Magyarország bronzkori lelőhelyeit régóta nagy nemzetközi érdeklődés övezi.

Az elmúlt két évtizedben jelentős változások tapasztalhatók a magyarországi bronzkor kutatásában. Az 1990-es évektől kezdődően többszörösére növekedett a vizsgált lelőhelyek mennyisége és látványosan bővült a kutatott felületek nagysága. Ezzel egyidőben feltűnően emelkedett a korszakkal foglalkozó régészek száma is – mára közel 50–60 szakember szűkebb szakterülete a bronzkor régészete. Mindezek következtében a korszakról rendelkezésünkre álló információ mennyisége is vitathatatlanul megváltozott.

Kérdéses azonban, hogy az alapadatok látványos gyarapodása mellett mennyiben módosult a magyarországi bronzkorról alkotott tudásunk mélysége és összetettsége. Az új, fontos leletek és a nagy területen megismert lelőhelyek jelentős része máig publikálatlan. Néhány kivételtől eltekintve nem születtek nagy összefoglalások a korszakról és hiányoznak azok az ismeretterjesztő munkák is, amelyek a tudományos eredményeket hatékonyan közvetítenék az alap- és középszintű oktatás valamint az érdeklődő nagyközönség felé.

Az MTA BTK Régészeti Intézet és az ELTE BTK Régészettudományi Intézet által szervezett konferencia célja, hogy megszólítsa és megszólaltassa a hazai bronzkor kutatás egészét. Egy ilyen – generációkon, iskolákon átívelő – párbeszéd lehetőséget teremt eddigi eredményeink összegzésére és a jövőben követhető lehetséges új utak és irányok közös megvitatására.

Bízunk benne, hogy ez a kétnapos intenzív információcsere valós képet adhat a korszak kutatásának jelenlegi állapotáról, új törekvésekre irányíthatja figyelmünket és nem utolsósorban kollegiális, baráti kereteket teremthet egy kutatói közösség számára a bronzkor közel két évezredes időszakának közös feltérképezéséhez.

Budapest, 2014. december

Kiss Viktória, Kulcsár Gabriella, V. Szabó Gábor, Váczi Gábor

Editorial

Owing to their geographical position and diverse relations, Hungary's Bronze Age sites were not only centres of the Carpathian Basin at that time but have also been those of an international research interest for long.

In the last two decades important changes have taken place in the research of the Hungarian Bronze Age. Since the 1990's the number of the analysed find places has multiplied, and the size of these sites has also expanded significantly. At the same time, an increase in the number of archaeologists studying this period can also be observed – nearly 50–60 researchers are specialized in Bronze Age archaeology today. Consequently, the amount of available information concerning this period has also changed remarkably.

It is questionable, however, whether the depth and complexity of our knowledge on the Bronze Age of Hungary has followed the increase of the basic data regarding it. A vast majority of the new, outstanding finds and the sites discovered through large-scale excavations is yet unpublished. Apart from a few exceptions no synthetic works have been written, in addition, educational papers effectively mediating scientific results to basic and secondary-level education or to the interested public are also absent.

The goal of the conference organized by the Research Centre for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences, Institute of Archaeology together with the Eötvös Loránd University, Faculty of Humanities, Institute of Archaeological Sciences is to address and challenge the whole Hungarian Bronze Age research. A dialogue like this – spanning generations and schools – creates an opportunity to summarize our results achieved by now, and for the joint discussion of possible new ways and directions which can be followed in the future.

We hope that these two days of intense information exchange may contribute to the formation of a real picture of the present state of the period's research, direct our attention towards new efforts, as well as it may provide a collegial and friendly framework to a research community for the collective discovery of the nearly two millennia of the Bronze Age.

Budapest, December of 2014

Viktória Kiss, Gabriella Kulcsár, Gábor V. Szabó, Gábor Váczi

2014. december 17.
MTA BTK Régészeti Intézet, Jakobinus terem

Regisztráció

8³⁰–9³⁰

Megnyitó – Bevezető

9³⁰–9⁵⁰ Köszöntőt mond *Benkő Elek* az MTA BTK Régészeti Intézet igazgatója
és *Borhy László* az ELTE BTK Régészettudományi Intézet igazgatója

9⁵⁰–10⁰⁰ Bevezető a szervezők részéről

Tájak – Települések

Elnök: *V. Szabó Gábor*

10⁰⁰–10¹⁵ *Koós Judit*: A Füzesabony-kultúra koszideri periódusának települési tendenciái
Északkelet-Magyarországon

10¹⁵–10³⁰ *Bíró Péter*: A Délnyugati-Bükk késő bronzkori topográfiai kutatása

10³⁰–10⁴⁵ *Kalli András* – *K. Tutkovits Eszter* – *Bacsikai István*: A Piliny- és a Gáva-kultúra újabb
leletei Borsod-Abaúj-Zemplén megye területéről

10⁴⁵–11⁰⁰ *Bóka Gergely*: Településtörténeti változások a Körös-vidéki késő bronzkorban és
vaskorban

11⁰⁰–11¹⁵ Vita

11¹⁵–11³⁰ Kávészünet

11³⁰–11⁴⁵ *Czukur Péter*: Erődített települések a Dél-Alföldön a késő bronzkor középső
időszakában

11⁴⁵–12⁰⁰ *Sánta Gábor*: Új eredmények a halomsíros kultúra településszerkezetének
kutatásában

12⁰⁰–12¹⁵ *Kustár Rozália* – *Lantos Andrea*: A bronzkor kutatásának helyzete a Kalocsai
Sárközben

12¹⁵–12³⁰ *Somogyvári Ágnes*: Solt-Tételhegy bronzkori települése

12³⁰–12⁴⁵ Vita

12⁴⁵–13³⁰ Ebédészünet

Elnök: *Kulcsár Gabriella*

13³⁰–13⁴⁵ *Szilas Gábor*: A középső és késő bronzkor átmeneti időszakának kérdései az újabb
budapesti kutatások tükrében

13⁴⁵–14⁰⁰ *Reményi László* – *Pető Ákos*: Bronzkori településtörténeti kutatások a Cikola-víz
mentén (Fejér megye)

14 ⁰⁰ –14 ¹⁵	<i>Melis Eszter:</i> A középső bronzkor kutatásának főbb problémái az Északnyugat-Dunántúlon
14 ¹⁵ –14 ³⁰	<i>T. Németh Gabriella:</i> A késő bronzkor régészeti kutatásának helyzete a Kisalföldön
14 ³⁰ –14 ⁴⁵	Vita
14 ⁴⁵ –15 ⁰⁰	Kávészünet
15 ⁰⁰ –15 ¹⁵	<i>Polgár Péter:</i> A Balaton déli partvidékének településformáló hatása a bronzkor kései időszakában
15 ¹⁵ –15 ³⁰	<i>Müller Róbert:</i> Késő bronzkori magaslati település Vár völgy-Nagy-Lázhegyen
15 ³⁰ –15 ⁴⁵	<i>Száraz Csilla:</i> Késő bronzkori települések vizsgálata Zala megye területén (késői halomsíros és urnamezős korszak)
15 ⁴⁵ –16 ⁰⁰	Vita
16 ⁰⁰ –16 ¹⁵	Kávészünet

Temetők – Sírok

Elnök: *Kiss Viktória*

16 ¹⁵ –16 ³⁰	<i>Köhler Kitti:</i> A kora bronzkori Kárpát-medence népességeinek embertani vázlata
16 ³⁰ –16 ⁴⁵	<i>K. Zoffmann Zsuzsanna – Hajdu Tamás:</i> A középső és késő bronzkori Kárpát-medence népességeinek biológiai kapcsolatai a klasszikus történeti embertani vizsgálatok tükrében
16 ⁴⁵ –17 ⁰⁰	<i>Patay Róbert:</i> Presztízstárgyak Szigetszentmiklós-Felső Űrge-hegyi dűlő kora bronzkori temetőjében
17 ⁰⁰ –17 ¹⁵	<i>Keszi Tamás:</i> A nagyrévi kultúra sírleletei és edénydepói Fejér megye keleti pereméről
17 ¹⁵ –17 ³⁰	Vita
17 ³⁰ –17 ⁴⁵	Kávészünet
17 ⁴⁵ –18 ⁰⁰	<i>Csányi Marietta:</i> A társadalmi rétegződés jelei a jánoshidai késő bronzkori temetőben
18 ⁰⁰ –18 ¹⁵	<i>Honti Szilvia:</i> Késő bronzkori temetők a Kis-Balaton körzetében
18 ¹⁵ –18 ³⁰	<i>Váczai Gábor:</i> Alapítsunk temetőt! Kivel kezdjük? Mikro-hálózatok elemzésének lehetőségei az urnamezős időszak nagy sírszámú temetőiben
18 ³⁰ –18 ⁴⁵	<i>Király Ágnes:</i> Halál és feltárás között – Tafonómiai, szociológiai és kognitív szempontok a késő bronzkori temetkezések vizsgálatához
18 ⁴⁵ –19 ⁰⁰	Vita
20 ⁰⁰	Állófogadás az ELTE BTK Régészettudományi Intézetében

2014. december 18.

ELTE BTK Régészettudományi Intézet, Könyvtár

Tárgyak – Történetek

Elnök: *Kulcsár Gabriella*

- 9⁰⁰–9¹⁵ *Fejér Eszter*: Sarlók és sarlóhasználat a késő bronzkori Kárpát-medencében
- 9¹⁵–9³⁰ *Tarbay J. Gábor*: Újabb késő bronzkori (Ha A – Ha B1) depóleletek a Dunántúlról
- 9³⁰–9⁴⁵ *Fülöp Kristóf*: A kút szerepe a hétköznapi életben és azon túl – A halomsíros kultúra kútja Pusztataskonyból
- 9⁴⁵–10⁰⁰ Vita
- 10⁰⁰–10¹⁵ Kávészünet
- 10¹⁵–10³⁰ *Gál Erika*: A rézkor és bronzkor átmenete a Dél-Dunántúlon az állatcsont leletek tükrében
- 10³⁰–10⁴⁵ *Priskin Anna*: Kőeszközök és társadalomrégészet a magyarországi bronzkor kutatásában
- 10⁴⁵–11⁰⁰ *Pásztókai-Szeőke Judit*: Ariadné fonala – Az eszközöktől a bronzkori textilművességig
- 11⁰⁰–11¹⁵ Vita
- 11¹⁵–11³⁰ Kávészünet

Kapcsolatok – Rendszerek

Elnök: *Kiss Viktória*

- 11³⁰–11⁴⁵ *Szeverényi Vajk*: Világrendszer a kora bronzkorban? Az i. e. 3. évezredi inter-regionális kapcsolatok elemzési lehetőségei
- 11⁴⁵–12⁰⁰ *Szabó Géza*: Keleti hatások harapófogójában – Bronzkori kultúrák a Dél-Dunántúlon
- 12⁰⁰–12¹⁵ *Dani János – Cséki Andrea*: Kora bronzkori kapcsolatrendszerek és a tellek kialakulása Kelet-Magyarországon
- 12¹⁵–12³⁰ Vita
- 12³⁰–13¹⁵ Ebédészünet
- 13¹⁵–13³⁰ *Bodnár Csaba – Kreiter Attila – Tóth Mária – May Zoltán – Pánczél Péter*: Mészbetétes kerámia az Alföldön: helyi vagy idegen? A tószeg-laposhalmi telltelepülés kerámiaanyagának összehasonlító, archeometriai vizsgálata
- 13³⁰–13⁴⁵ *Mali Péter*: Folyók, mint kommunikációs csatornák a középső és késő bronzkor átmeneti időszakában
- 13⁴⁵–14⁰⁰ *Ilon Gábor*: Észrevételek a halomsíros kultúra nyugat-dunántúli geneziséhez. A bűtyöklábas korsók és a bordadíszes amforák

14 ⁰⁰ –14 ¹⁵	<i>Jankovits Katalin:</i> Adatok a Kárpát-medence és Északkelet-Itália késő bronzkori kapcsolataihoz
14 ¹⁵ –14 ³⁰	Vita
14 ³⁰ –14 ⁴⁵	Kávészünet

Kutatók – Módszerek

Elnök: *Váczi Gábor*

14 ⁴⁵ –15 ⁰⁰	<i>Vicze Magdolna:</i> Százhalombatta Archaeological eXcavation (SAX) projekt céljai és eredményei
15 ⁰⁰ –15 ¹⁵	<i>Sümegi Pál:</i> Bronzkori emberi hatások és környezeti háttér pollenalapú paleo-ökológiai rekonstrukciója a Kárpát-medencében
15 ¹⁵ –15 ³⁰	<i>Czajlik Zoltán:</i> Bronzkori erődítések légi fényképes kutatása
15 ³⁰ –15 ⁴⁵	<i>P. Fischl Klára:</i> Bronzkori településkutatások Északkelet-Magyarországon. A BORBAS projekt
15 ⁴⁵ –16 ⁰⁰	Vita
16 ⁰⁰ –16 ¹⁵	Kávészünet
16 ¹⁵ –16 ³⁰	<i>Kulcsár Gabriella:</i> Bronzkori tájakon a Duna mentén – Benta projekt és Kakucs Archaeological EXpedition
16 ³⁰ –16 ⁴⁵	<i>Kiss Viktória:</i> Vándorló emberek, messziről jött bronzok? Bronzkori temetkezések és fémtárgyak új OTKA és FP7-es kutatásának céljai és eddigi eredményei
16 ⁴⁵ –17 ⁰⁰	<i>V. Szabó Gábor:</i> A késő bronzkori deponálási gyakorlat nyomában – Az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének bronzkincs kutatóprogramja
17 ⁰⁰ –17 ¹⁵	Vita
17 ¹⁵ –17 ³⁰	Zárszó

Posztterek

Paja László – Parditka Györgyi – Paul R. Duffy – Julia I. Giblin: Temetkezési szokások kutatása a Körös-vidéken a középső bronzkor időszakában – Előzetes eredmények a Bronze Age Körös Off-Tell Archaeology (BAKOTA) kutatási program keretében Békés 103. lelőhelyen végzett kutatásokról

Guba Szilvia – Köhler Kitti: Szórthamvasztásos késő hatvani sírok a zagyvapálfalvai temetőben

17th December 2014

Hungarian Academy of Sciences RCH – Institute of Archaeology

Registration

8³⁰–9³⁰

Welcome – Introduction

9³⁰–9⁵⁰ *Elek Benkő* Director of Hungarian Academy of Sciences RCH Institute of Archaeology and *László Borhy* Director of Eötvös Loránd University Institute of Archaeological Sciences welcomes the conference

9⁵⁰–10⁰⁰ The organizers' introduction

Landscapes – Settlements

Chairman: *Gábor V. Szabó*

10⁰⁰–10¹⁵ *Judit Koós*: Settlement tendencies of the Koszider period of the Füzesabony culture in North-eastern Hungary

10¹⁵–10³⁰ *Péter Bíró*: Late Bronze Age topographical research of the South-western Bükk

10³⁰–10⁴⁵ *András Kalli – Eszter K. Tutkovits – István Bacskai*: New findings of the Piliny and Gáva culture in Borsod-Abaúj-Zemplén county

10⁴⁵–11⁰⁰ *Gergely Bóka*: Settlement historical transformations in the Late Bronze Age and the Iron Age Körös Region

11⁰⁰–11¹⁵ Discussion

11¹⁵–11³⁰ Coffee break

11³⁰–11⁴⁵ *Péter Czukor*: Fortified settlements in the middle period of Late Bronze Age along the southern part of Great Hungarian Plain

11⁴⁵–12⁰⁰ *Gábor Sánta*: New results in the study of Bronze Age Tumulus culture settlements

12⁰⁰–12¹⁵ *Rozália Kustár – Andrea Lantos*: Current status of the Bronze Age research in the Kalocsa Sárköz

12¹⁵–12³⁰ *Ágnes Somogyvári*: Bronze Age settlement at Solt-Tételhegy

12³⁰–12⁴⁵ Discussion

12⁴⁵–13³⁰ Lunch break

Chairman: *Gabriella Kulcsár*

13³⁰–13⁴⁵ *Gábor Szilas*: Questions of the transitional period of the Middle and Late Bronze Age in the light of recent researches in Budapest

13⁴⁵–14⁰⁰ *László Reményi – Ákos Pető*: Bronze Age settlement pattern research along the Cikola watershed system (Fejér County)

14 ⁰⁰ –14 ¹⁵	<i>Eszter Melis</i> : The main problems on the research of the Middle Bronze Age in Northwestern Transdanubia
14 ¹⁵ –14 ³⁰	<i>Gabriella T. Németh</i> : The state of research of Late Bronze Age archaeology in the Little Hungarian Plane
14 ³⁰ –14 ⁴⁵	Discussion
14 ⁴⁵ –15 ⁰⁰	Coffee break
15 ⁰⁰ –15 ¹⁵	<i>Péter Polgár</i> : The settlement formation effects of the southern foreshore of Lake Balaton in the Late Bronze Age
15 ¹⁵ –15 ³⁰	<i>Róbert Müller</i> : A hill settlement from the Late Bronze Age at Várköly, Nagy-Lázhegy
15 ³⁰ –15 ⁴⁵	<i>Csilla Száraz</i> : The examination of Late Bronze Age settlements on the territory of Zala County (Late Tumulus and Urnfield period)
15 ⁴⁵ –16 ⁰⁰	Discussion
16 ⁰⁰ –16 ¹⁵	Coffee break

Cemeteries – Graves

Chairman: *Viktória Kiss*

16 ¹⁵ –16 ³⁰	<i>Kitti Köhler</i> : Anthropological sketch of Early Bronze Age populations from the Carpathian Basin
16 ³⁰ –16 ⁴⁵	<i>Zsuzsanna K. Zoffmann – Tamás Hajdu</i> : Biological connections of the populations dated to the Middle and Late Bronze Age living in the Carpathian Basin
16 ⁴⁵ –17 ⁰⁰	<i>Róbert Patay</i> : Prestige goods in the Bell Beaker cemetery at Szigetszentmiklós, Felső Ürge hegyi-dűlő
17 ⁰⁰ –17 ¹⁵	<i>Tamás Keszi</i> : Nagyrev culture grave finds and vessel depots from the northern part of county Fejér
17 ¹⁵ –17 ³⁰	Discussion
17 ³⁰ –17 ⁴⁵	Coffee break
17 ⁴⁵ –18 ⁰⁰	<i>Marietta Csányi</i> : Indications of social stratification in the Late Bronze Age cemetery of Jánoshida
18 ⁰⁰ –18 ¹⁵	<i>Szilvia Honti</i> : Late Bronze Age cemetery in the territory of Little Balaton
18 ¹⁵ –18 ³⁰	<i>Gábor Vácz</i> : Let's ground a cemetery! Who will be the first? Possibilities of micro-network analysis in large cemeteries of the Urnfield period
18 ³⁰ –18 ⁴⁵	<i>Ágnes Király</i> : Between death and discovery – Taphonomic, sociological and cognitive aspects of investigating Late Bronze Age burials
18 ⁴⁵ –19 ⁰⁰	Discussion
20 ⁰⁰	Dinner buffet at the Eötvös Loránd University–Institute of Archaeological Sciences

18th December 2014

Eötvös Loránd University – Institute of Archaeological Sciences

Objects – Narratives

Chairman: *Gabriella Kulcsár*

- 9⁰⁰–9¹⁵ *Eszter Fejér*: Biographical perspectives on Late Bronze Age sickles from the Carpathian Basin
- 9¹⁵–9³⁰ *J. Gábor Tarbay*: New Late Bronze Age (Ha A–Ha B1) depots from Transdanubia
- 9³⁰–9⁴⁵ *Kristóf Fülöp*: The role of wells in the everyday life and beyond that – A well of the Tumulus culture from Pusztataskony
- 9⁴⁵–10⁰⁰ Discussion
- 10⁰⁰–10¹⁵ Coffee break
- 10¹⁵–10³⁰ *Erika Gál*: The change from the Copper to the Bronze Ages in Southern Transdanubia as reflected by archaeozoological remains
- 10³⁰–10⁴⁵ *Anna Priskin*: Lithic tools and social archaeology in Bronze Age research in Hungary
- 10⁴⁵–11⁰⁰ *Judit Pásztókai-Szeőke*: Following a clew – from tools to textile production in the Bronze Age
- 11⁰⁰–11¹⁵ Discussion
- 11¹⁵–11³⁰ Coffee break

Interactions – Networks

Chairman: *Viktória Kiss*

- 11³⁰–11⁴⁵ *Vajk Szeverényi*: World-system in the Early Bronze Age? Interpreting interregional interaction in the third millennium BCE
- 11⁴⁵–12⁰⁰ *Géza Szabó*: Caught between the pincers of oriental influences – Bronze Age cultures in Southern Transdanubia
- 12⁰⁰–12¹⁵ *János Dani – Andrea Cséki*: Early Bronze Age networks and the emergence of tells in Eastern Hungary
- 12¹⁵–12³⁰ Discussion
- 12³⁰–13¹⁵ Lunch break
- 13¹⁵–13³⁰ *Csaba Bodnár – Attila Kreiter – Mária Tóth – Zoltán May – Péter Pánczéli*: Encrusted pottery in eastern contexts: “foreign” or local? A case study of the pottery from Tószeg-Laposhalom tell settlement – a comparative archeometrical approach
- 13³⁰–13⁴⁵ *Péter Mali*: Rivers as communication routes in the Middle and Late Bronze Age transition period
- 13⁴⁵–14⁰⁰ *Gábor Ilon*: Notes to the genesis of the Tumulus culture in Western Transdanubia. Jars with knob-feet and amphorae with plastic ribs

14 ⁰⁰ –14 ¹⁵	<i>Katalin Jankovits</i> : New data on the relationships between the Danube-Carpathian area and North-eastern Italy in the Late Bronze Age
14 ¹⁵ –14 ³⁰	Discussion
14 ³⁰ –14 ⁴⁵	Coffee break

Researchers – Methods

Chairman: *Gábor Vácz*

14 ⁴⁵ –15 ⁰⁰	<i>Magdolna Vicze</i> : Aims and goals of the Százhalombatta Archaeological eXcavation (SAX) project
15 ⁰⁰ –15 ¹⁵	<i>Pál Sümegi</i> : Pollen-based paleoecological reconstruction for human impact and environmental background of the Bronze Age communities in the Carpathian Basin
15 ¹⁵ –15 ³⁰	<i>Zoltán Czajlik</i> : The aerial archaeology of Bronze Age fortifications
15 ³⁰ –15 ⁴⁵	<i>Klára P. Fischl</i> : Bronze Age settlement research in North-eastern Hungary. The BORBAS project
15 ⁴⁵ –16 ⁰⁰	Discussion
16 ⁰⁰ –16 ¹⁵	Coffee break
16 ¹⁵ –16 ³⁰	<i>Gabriella Kulcsár</i> : Bronze Age Landscapes along the Danube – Benta project and Kakucs Archaeological EXpedition
16 ³⁰ –16 ⁴⁵	<i>Viktória Kiss</i> : Movement of people, far coming bronze? Analyses and recent results of the new OTKA and FP7 projects regarding Bronze Age burials and bronze artefacts
16 ⁴⁵ –17 ⁰⁰	<i>Gábor V. Szabó</i> : Following traces of Late Bronze Age hoards – Bronze Hoard Search Project of Eötvös Loránd University Institute of Archaeological Sciences
17 ⁰⁰ –17 ¹⁵	Discussion
17 ¹⁵ –17 ³⁰	Conclusion

Posters

- László Paja – Györgyi Parditka – Paul R. Duffy – Julia I. Giblin*: Mortuary practices in the Middle Bronze Age of the Körös region: preliminary data from the Bronze Age Körös Off-Tell Archaeology (BAKOTA) project and the site of Békés 103
- Szilvia Guba – Kitti Köhler*: Late Hatvan scattered cremated graves from the cemetery of Zagyvapálfalva

Tájak – Települések

LANDSCAPES – SETTLEMENTS

A Füzesabony-kultúra koszideri
periódusának települési
tendenciái Északkelet-
Magyarországon

KOÓS JUDIT

skoosjudit@gmail.com

Herman Ottó Múzeum

H-3529 Miskolc, Görgey A. u. 28.

Az előadás kiindulási alapja a Füzesabony-kultúra klasszikus és késői időszakának települése, a Bodroghözben található Nagyrozvány-Pap domb kutatása. Az 1970-es évek mocsárlecsapolási munkálatai során megismert és ekkor részben elpusztult településen 2005–2007 között nyílt lehetőség nagyobb feltárássra egy közel négy hektáros területen.

Az ásatás eredményességét segítette az a tény, hogy más korszakban nem volt lakott a település, amely meglehetősen ritka jelenség a régészeti feltárások gyakorlatában. A gazdag leletanyagban egyedi, különleges tárgyak is megtalálhatóak, amelyek lehetőséget adtak egy-egy leletcsoport előzetes feldolgozására, így pl. az ún. *Brotlaibidol*-ok, bronz ékszerek és eszközök és a bodrogszerdahelyi típusú kerámia esetében.

A feltárt jelenségek vizsgálata egy olyan település képét mutatja, amely sajátos földrajzi adottságai ellenére jól illeszkedik a korszak települési struktúrájába. Mindezek ismeretében megkíséreljük összevetni az itt tapasztaltakat az északkelet-magyarországi régió azonos korú településeivel, hogy képet alkothassunk a Füzesabony-kultúra népességének megtelepedéséről, a lakóhelyek kialakításában megfigyelhető azonosságokról vagy eltérésekről.

Settlement tendencies of the
Koszider period of the
Füzesabony culture in North-
eastern Hungary

The basis of my presentation is a settlement of the classical and late period of the Füzesabony culture situated in the Bodroghöz region, Nagyrozvány-Pap domb. This settlement became known and partly destroyed during swamp drainage works in the 1970s, and a larger excavation took place on it over ca. four hectares during 2005–2007.

The efficiency of the excavation was aided by the fact that the settlement was not inhabited in any other periods, which is a rather rare phenomenon in the practice of archaeology. Unique, special items can be also found within the rich find material, which made possible the preliminary evaluation of certain find groups possible, e.g. in the case of the so-called *Brotlaibidol*, bronze ornaments and tools, as well as the Bodrogszerdahelyi-type pottery.

The evaluation of the unearthed features suggests the picture of a settlement, which fits well the settlement structure of this period, in spite of its specific geographical characteristics. In view of these I attempt to compare my observations to data derived from other settlements of North-eastern Hungary dated to the same period in order to form a picture of the inhabitation of the population of the Füzesabony culture, and the similarities and differences observable in the formation of dwelling places.

A Délnyugati-Bükk
késő bronzkori
topográfiai kutatása

BÍRÓ PÉTER

biro72@gmail.com

H-3300 Eger, Bercsényi u. 53.

A Délnyugati-Bükk topográfiai kutatásában a terepbejárási eredmények mellett ma már rendelkezésre állnak az utóbbi évek fémkereső műszeres és távérzékelési módszerekkel (pl. LIDAR) gyűjtött vizsgálati eredményei is. A rendszeres terepi megfigyeléseknek és az új módszereknek köszönhetően új elemeket sikerült azonosítani a településhálózatban. Egyre gyarapodik a regisztrált, egyelőre ismeretlen korú halmok, halom-csoportok száma, valamint a magaslati erődített települések belső szerkezetéről is összetettebb kép kezd kibontakozni. A jelenségek természet-tudományos módszerekkel való keltezése egyelőre nem történt meg, így csak a kerámia- és a fémtárgy-tipológia alapján határozhatóak meg a késő bronzkor, kora vaskor időszakára.

Late Bronze Age
topographical research
of the South-western Bükk

The topographical research of the South-western Bükk is based on results coming from archaeological field surveys, as well as from recent methods using metal detectors and remote sensing techniques, e.g. LIDAR (Light Detection and Ranging). The regular field surveys and new methods enabled us to identify new elements in the settlement pattern. The number of registered burial mounds and burial mound fields is constantly growing, although the age of these mounds is yet unknown. Research also provides a better insight into the inner system of fortified settlements. These phenomena have not been dated with scientific methods so far, therefore we can only depend on pottery and metal typology to state that they date to the Late Bronze or Early Iron Age.

A Piliny- és a Gáva-kultúra újabb leletei Borsod-Abaúj-Zemplén megye területéről

KALLI ANDRÁS

andraskalli2@gmail.com
Herman Ottó Múzeum
H-3529 Miskolc, Görgey A. u. 28.

K. TUTKOVICS ESZTER

tutieszter@gmail.com
Herman Ottó Múzeum
H-3529 Miskolc, Görgey A. u. 28.

BACSKAI ISTVÁN

femkereses@gmail.com
H-4080 Hajdúnánás, Bercsényi út 20.

Az elmúlt években újabb leletekkel és lelőhelyekkel egészült ki Borsod-Abaúj-Zemplén megye késő bronzkori topográfiája. A Piliny-kultúra időszakából Kistokaj mellett egy 119 síros temetőrészlet, Rásonysápberencsnél egy nagyméretű, intenzív településről egy bronzdepó került elő. A Gáva-kultúra időszakából Csincse határában szintén egy bronzdepó látott napvilágot.

A kistokaji temetőben feltárt magas sírszámnak köszönhetően egyazon temetőn belül tehettünk megfigyeléseket a belső szerkezetéről, mellékletadási szokásokról, dokumentálhattuk a sírok kialakításának különböző típusait. Szintén a magas sírszámból fakad, hogy tekintélyes mennyiségű és változatos kerámiaanyag vált elemezhetővé, lehetővé téve tipológiai és kronológiai megfigyeléseket a kutatott lelőhelyen. A Piliny-kultúra késői időszakára tehető temetőn belül megjelennek olyan kerámia- és fémtípusok, illetve díszítések, amelyek a Piliny-kultúra legfiatalabb időszakára, a Gáva- és Kyjatice-kultúrákat közvetlenül megelőző periódusra jellemzőek.

A rásonysápberencsi leletegyüttes esetében sor került a depót rejtő település terepbejárással és ásatással történő vizsgálatára, ezáltal lokalizálhatóvá vált a lelőhelyen belüli helyzete. A depó ugyanakkor beilleszthető egy mikroregionális települési struktúrába is: terepbejárás, valamint kisebb felületű feltárások nyomán a leletegyüttest rejtő település szomszédságában, a Vasoncapatak mindkét partján változatos intenzitású települések ismertek ebből a korszakból.

A csincsei depó esetében dokumentálható volt, hogy egy edényben helyezték a földbe a Csincsepatak völgyének keleti oldalán. A leletegyüttes érdekessége, hogy a közvetlen közelében egy eddig nem ismert késő bronzkori lelőhely található.

New findings of the Piliny and Gáva culture in Borsod-Abaúj Zemplén county

Borsod-Abaúj-Zemplén county's Late Bronze Age topography was completed in the last some years with new findings and sites. From the period of the Piliny culture a cemetery was found near Kistokaj with 119 graves. Near Rásonysápberencs a bronze depot was revealed in a large and intensive settlement. Another bronze hoard from the period of the Gáva culture came to light in the vicinity of Csincse.

Due to the large number of graves the cemetery of Kistokaj allows new observations on the burial customs and inner chronology of the Piliny culture, and we could record different forms of burials within a cemetery. The enormous number of the various grave potteries made typological and chronological observations possible at this site. In this cemetery dated to the late period of the Piliny culture vessel and metal artefact types as well as decorations appeared which are typical of the youngest period of the Piliny culture preceding the Gáva and Kyjatice cultures.

The settlement belonging to the Rásonysápberencs assemblage was identified by field surveys and an excavation, thus the position of the hoard within the settlement was localizable. At the same time this hoard can be linked to a microregional settlement structure: field surveys and small-scale excavations revealed neighbouring settlements of the same age on both sides of the Vasonca stream.

It could be observed in the case of the Csincse hoard that it was deposited in a vessel at the eastern side of the valley of the Csincse stream. A curiosity of this assemblage is that no Late Bronze Age site has been found in its vicinity so far.

Településtörténeti változások a Körös-vidéki késő bronzkorban és vaskorban

BÓKA GERGELY

boka.gergely@mnem-nok.gov.hu

Magyar Nemzeti Múzeum

Nemzeti Örökségvédelmi Központ

H-1113 Budapest, Daróci út 3.

Az egykori környezeti sajátosságok alapvetően befolyásolták a lakóhelyek megtelepedési helyszíneit és a létfenntartási körülményeket. Fontos volt a telepek egykori vízfolyásokhoz, víznyerő helyekhez való közelsége, a lakóhelyek környékének talajminősége valamint a különböző térszíneken való jelenléte.

A késő bronzkortól a vaskor végéig terjedő időszakban egy olyan gazdálkodásbeli változás figyelhető meg, amely a folyóközeli és az alacsony árterek területeinek erőforrásait mind kevésbé, a magasabb ármentes részek biztonságát és a löszhátak termékeny talajait viszont egyre inkább előnyben részesítették. A Gáva-kultúra feltételezhetőleg az időszakosan elöntött gazdag, dús legelőket és kaszálókat (nedveslegelők) valamint a magas árterek és hátságok szárazlegelőit egyaránt hasznosította állatállományainak tartására szemben a Vekerzug- és a La Tène-kultúra népességével, akik elsősorban a nagyobb kiterjedésű szárazlegelőkön legeltethették állataikat, ami egyben az állatállomány növekedését is jelenthette. A fenti folyamattal párhuzamosan a szántóföldi művelés helyszínei egyre inkább a jobb minőségű és árvíztől nem fenyegetett területek felé tolódtak el, ami a mezőgazdasági művelés kiterjedésére és fejlődésére utalhat.

A késő bronzkor második felétől a vaskor végéig terjedő időszakban a települések intenzitása számottevően megváltozott. A jelentős intenzitású települések száma folyamatosan csökkent hasonlóan a közepes intenzitású telepekhez. A gyenge intenzitású települések száma viszont jelentős mértékben növekedett. Úgy tűnik, hogy az időben előre haladva egyre kevesebb település töltött be központi vezető funkciót a településrendszeren belül. Bizonyos fajta centralizáció indult el a középső vaskorban (településtömbök), amely tovább élesedett és két központi jellegű településtömbben teljesedett ki a késő vaskorban. Az (egyre kevesebb számú) nagyobb központi szerepet betöltő falvak (tömbök) mellett a jóval kisebb tanya vagy szállás jellegű lakóhelyek váltak a településrendszer alapjává.

Településszerkezetek (vagy településhálózatok) esetében beszélhetünk lineáris és tömbös szerkezetekről, amelyek fölvehetnek szabályos és szabálytalan formákat is. A vizsgálatok szerint a fentebb felsorolt településszerkezeti típusok között megtalálható mind a Gáva-, mind a Vekerzug-, mind pedig a La Tène-kultúra jellemző településrendszere. A Gáva-kultúra településszerkezetét a szabálytalan lineáris, a Vekerzug-kultúra a szabálytalan tömbös és a La Tène-kultúra a lineáris-tömbös formával lehet azonosítani.

Settlement historical transformations in the Late Bronze Age and the Iron Age Körös Region

Environmental features used to play crucial role in selecting scenes for habitation and in subsistence circumstances. Proximity to watercourses and water sources, soil quality around dwellings and their presence on different reliefs were of significant importance.

An economic change is observable in the period ranging between the Late Bronze Age and the end of the Iron Age in the increasing importance of high, flood-free areas and fertile loess soil in contrast to the resources of riparian and low floodplains. People of the Gáva culture could both use persistently inundated, rich and dense grazing lands and meadows (wet pastures) and dry pastures taking place on high floodplains and ridges for grazing animals on. In contrast, populations of Vekerzug and La Tène cultures could primarily graze animal stocks on extensive dry pastures, which may have simultaneously resulted in the increase of animal stock. Coinciding with the abovementioned process, areas of farming shifted to scenes with higher quality of soil that were not subject to floods, which may have meant the prevalence of agricultural activity in the period.

Settlement intensity changed remarkably in the period ranging between the second half of the Late Bronze Age and the end of the Iron Age. The number of settlements with significant intensity decreased continuously. The number of those with low intensity did, however, mark significant increase. It appears that less and less settlement occupied central leading function in the settlement structure. Certain measures of centralization began in the Middle Iron Age (block settlements), which became even more apparent, finally resulting in two settlement blocks with central character in the Late Iron Age. Farmsteads or sheds of fairly smaller proportion prevailed as fundamental elements of the settlement organization beside the (permanently lessening) large, central villages (blocks).

Settlement network (or settlement networks) are represented by linear or block structures, which can form regular or irregular pattern. Settlement systems typical of the Gáva, Vekerzug and La Tène cultures were among the abovementioned types according to the investigations. The Gáva culture settlement structure was represented by irregular linear pattern, Vekerzug culture's was irregular block structure, while that of the La Tène can be associated with linear-block structure.

Erődített települések a Dél-Alföldön a késő bronzkor középső időszakában

CZUKOR PÉTER

peterczukor@gmail.com

Móra Ferenc Múzeum

H-6420 Szeged, Roosevelttér 1–3.

A dél-alföldi térségben elterülő Békés-Csanádi löszhátságban és a Bánságban a Kr. e. 1300–1100 közötti időszakban (RB D–Ha A1) nagyméretű, árkokkal és sáncokkal kerített erődítések jelentek meg. A gyakran több száz hektáros alapterületű struktúrákra csak az elmúlt évtizedben figyelt fel a magyar és román kutatás. Az új típusú települések feltehetőleg egy nagy jelentőségű, egyelőre még csak bizonytalanul körvonalazható társadalmi, gazdasági átalakulást jeleznek, amely a Kr. e. 2. évezred utolsó évszázadaiban, a késő halomsíros–korai urnamezős periódusban zajlott le Közép-Európa és a Kárpát-medence területén.

Ezeknek a monumentális erődítéseknek legismertebb példái a Banner János által 1939-ben kutatott Orosháza-Nagyatársánc, illetve az elmúlt évtizedben intenzívebben vizsgált, a romániai Sântana/Újszentanna és Cornești/Mezőzsadány határában található erődítésrendszerek. A régészeti módszerekkel vizsgált erődítések közé tartozik az M43 autópálya nyomvonalának leletmentése során Csanádpalota határában kutatott erődítés is.

Előadásomban az eddigi kutatások eredményeit kívánom összefoglalni olyan fő kérdések mentén, hogy valóban központoknak tekinthetjük-e e nagyméretű erődítéseket, és milyen funkcióval rendelkezettek. Továbbá kitérnék arra is, hogy az erődítések között milyen területi felosztás állapítható meg különféle modellek alkalmazásával, és ezek milyen társadalmi berendezkedések leképződési lehetnek.

Fortified settlements in the middle period of Late Bronze Age along the southern part of Great Hungarian Plain

In the area of the Békés-Csanád loess table and the Banat, a series of large fortifications enclosed by ramparts and ditches emerged in the period 1300–1100 BC (RB D–Ha A1). These huge structures, often hundreds of hectares large, got into the focus of Hungarian and Romanian research only in the past decade. This new type of settlement indicates significant, although up till now hardly known social and economic transformations in the last centuries of the 2nd millennium BC, in the Late Tumulus Grave–Early Urnfield period throughout Central Europe and the Carpathian Basin.

The best known examples of these monumental fortifications are Orosháza-Nagyatársánc, excavated by János Banner in 1939, and the recently more intensively studied fortifications in the vicinity of Sântana/Újszentanna and Cornești/Mezőzsadány in the Romanian Banat. Another archaeologically investigated fortification is one on the vicinity of Csanádpalota, partly unearthed during preventive excavations along the track of the M43 motorway.

In my paper I will summarize the results of this research focusing on the following questions: Were these large fortifications some sort of centres? What was their real function? I will also discuss what kind of territorial units can be reconstructed around these fortifications using various methods, and what kind of social organizations they reflect.

Új eredmények
a halomsíros kultúra
településszerkezetének
kutatásában

SÁNTA GÁBOR
saga21enator@gmail.com

A középső és késő bronzkor határát markánsan kijelölő kulturális változássorozat eredményeként az „autochton” bronzkori kultúrák helyét a legtöbb esetben a halomsíros kultúra foglalta el. Megjelenését etnikai változáshoz, vándorlásokhoz kötötték és a tell-települési forma megszűnésével jelzett településszerkezeti változást jelentős életmódváltásként értelmezték.

A 20. század második felében feltárt kisméretű, gödrökből álló településrészletek híven alátámasztották ezt az elképzelést, ám az 1990-es évek beruházásaihoz kapcsolódó, kiterjedt ásatások felszínre hozták az első nagyobb halomsíros korú teleprészleteket, olykor egész falvakat. Ezek egyike Domaszék-Börcsök tanya, ahol öt objektumcsoport (gazdálkodási egység) került elő egy legalább 150–200 esztendőn keresztül használt településen. Néhány lelet azt sugallja, a halomsíros település a koszideri korszak végén jött létre, és a középső bronzkori kultúrák utolsó fázisával részben párhuzamosan létezett. Az archeozoológiai és archeobotanikai leletanyag feldolgozásával képet kaptunk a település lakosainak életmódjáról, amely nem tér el jelentős mértékben a Vатья-kultúráétól. A mikrorégióban található üledékgyűjtő medence (Maty-ér) rétegsorából vett zavartalan magfűrés mintáinak feldolgozása révén véleményt alkothattunk a térség – benne több bronzkori település – környezettörténetéről is. A halomsíros kultúra településeiről eddig közölt tanulmányok nyomán megvizsgáltam a házak szerkezetét és típusait, valamint a településeken előforduló egyéb jelenségek jellemzőit is összegyűjtöttem.

A településszerkezet regionális különbségeire az ország eltérő környezeti adottságokkal rendelkező tájain (Duna-Tisza köz: Kiskunsági Homokhátság, Dorozsma-Majsai Homokhátság, illetve Benta-völgy) folytatott mikroregionális kutatások eredményei világítanak rá. Az előadás fő kérdése, hogy az utóbbi évtizedekben megszorodott adatokból levonható-e minőségileg új következtetés a halomsíros kultúráról.

New results in the study of
Bronze Age Tumulus culture
settlements

Some remarkable changes occurred during the transition from the Middle Bronze Age to the Late Bronze Age – the disappearance of the well-known (and highly investigated) tells and their inhabitants, and maybe the appearance of foreign elements of the Middle Danubian Tumulus culture. Formally, these changes were explained by ethnical influences or moving groups and societies. The disappearance of tells was considered as a sign of an important change in the way of life.

In the second half of the 20th century some parts of Tumulus culture settlements were excavated, which contained only pits, thus they were considered as traces of pastoralism. But in the

1990's the extended open-field rescue excavations brought to light some remarkable Tumulus culture settlement parts and complete villages. One of them is Domaszék-Börcsök tanya where five feature groups or economical units were excavated. This settlement was inhabited during 150–200 years. Some finds suggest that the settlement was established at the end of the Koszider period, and existed together with the late phase of the local Middle Bronze Age cultures. Archaeozoological and archaeobotanical data paint a picture about the inhabitants' lifeway, which was mostly pastoralism. However, plant cultivation was also important, and the animal and plant specimens do not vary seriously from the ones known in the Vátya culture. Core drilling probes gained from the local sedimentary basin (Maty-ér) showed us a picture about the environmental history of the microregion (including Bronze Age villages). Connected to this work, I overlooked the accessible data about Tumulus culture sites in Hungary, studied the houses and all feature types which occurred in the settlements.

Microregional studies (in the Danube-Tisza Interfluve: in the sandlands of Kiskunság and Dorozsma-Majsa, and also in the Benta Valley) show differences between settlement structures of regions with different environmental facilities. This presentation tries to find answer to the question whether the great amount of new data (finds and features) gained from rescue excavations allow us to paint a qualitatively new picture about the Tumulus culture.

A bronzkor kutatásának helyzete a Kalocsai Sárközben

KUSTÁR ROZÁLIA

rozinakustar@t-online.hu
Dunatáj Értékeiért Nonprofit Közhasznú Zrt.
H-6326 Harta, József A. u. 22.

LANTOS ANDREA

andrea.lantos@freemail.hu
Viski Károly Múzeum
H-6300 Kalocsa, Szent István király út 25.

Jelen előadás áttekintést kíván nyújtani az elmúlt 20 év bronzkorral kapcsolatos kutatási irányairól és eredményeiről a Kalocsai Sárközben, illetve a kapcsolódó, a Viski Károly Múzeum gyűjtőkörébe tartozó településeken. Az alábbi fő irányok kerülnek áttekintésre:

1. Korábbi terepbejárási anyagok rendezése során, illetve a Kalocsai Sárköz eddig 12 településén elvégzett szisztematikus régészeti terepbejárások alkalmával előkerült régészeti leletanyag bronzkori vonatkozásai (geográfiai és statisztikai megközelítés).
2. A térségben megvalósult régészeti feltárások bronzkori vonatkozásai (kiterjedés, feltárt terület, jelleg, feldolgozottság mértéke).
3. Tematikus kutatások, leletanyag-feldolgozások a térségben.
4. Kutatási, örökségvédelmi és örökségmenedzselési lehetőségek a Kalocsai Sárköz bronzkori lelőhelyein.

Current status of the Bronze Age research in the Kalocsa Sárköz

Our lecture aims to give an overview on the trends and findings of researches relating to the Bronze Age which have taken place in the past 20 years in the region called Kalocsa Sárköz, as well as in the settlements located within the scope of collection of the Károly Viski Museum. The following guidelines will be reviewed:

1. The archaeological material of sites and their references to the Bronze Age (with geographic and statistic approach). These finds were revealed during sorting previous material and at the time of systematic archaeological field survey taking place in 12 settlements of the Kalocsa Sárköz region up to now.
2. The Bronze Age references of archaeological excavations implemented in the region (extension, excavated area, type, degree of processing).
3. Thematic researches, stage of processing archaeological finds in the region.
4. Potentials in the field of research, heritage protection and heritage management at Bronze Age sites of the Kalocsa Sárköz region.

Solt-Tételhegy bronzkori települése

SOMOGYVÁRI ÁGNES

somogyvaria@kkjm.hu

Kecskeméti Katona József Múzeum

H-6000 Kecskemét, Bethlen krt. 1.

2006-ban indult el a solti Tételhegyen az a tervásatás, amelynek során többek között a terület bronzkori települési viszonyait is tisztázni szeretttük volna. A lelőhely a kutatások megkezdése előtt úgy szerepelt a lelőhely-nyilvántartásban, mint közelebbről nem meghatározott bronzkori település. A feltárást megelőzően több alkalommal is sor került terepbejárásra. Az előkerült leletanyag alapján több más korszak mellett, középső és késő bronzkori település meglétét rögzítettük. A területről készült légifotókon az is jól kivehető volt, hogy a Tételhegy északnyugati részén egy tojásdad alakú erődített település van. A kutatást itt, az egykori földvár területén indítottuk el.

A feltárással a déli és az északi oldalon, egy kis szakaszon feltártuk a sáncárkot, az árkon belül lévő település objektumait, amelyek eddig gabona- és hulladék tároló gödrök voltak. Az eddig előkerült leletanyag alapján az erődített telepen belül az élet a Vatya III időszakban indult, és a koszideri idősakra is áthúzódott.

A földváron kívül két területen nyitottunk még szelvényeket, a földvártól nyugatra kb. 200 m-re és délnyugatra, a földvártól kb. 750 m-re. Mindkét helyen a megnyitott szelvényekben telep-objektumokat, gödröket, árkokat tártunk fel. A két területről előkerült leletanyag megegyezett a földvár-ból előkerült bronzkori anyaggal.

A késő bronzkorból, az urnamezős kultúrára jellemző kevés leletanyag a sáncárok déli átvágásánál került elő. A sáncárok bontása során érzékelhető volt egy megújítás, és ebben a megújított részben találtuk az urnamezős kultúra jellegzetes edénytöredékeit. Az erődítésen belül eddig nem fordultak elő az urnamezős kultúrához köthető objektumok.

Bár a 2006 és 2009 között végzett feltárással jelentős eredményeket hozott, sok még a megválaszolatlan kérdés. A 2013-ban újraindított ásatás reményeink szerint több mindent tisztázhat, így a településszerkezetet, az erődítések korát és az urnamezős kultúra erődítésen belüli jelenlétét.

Bronze Age settlement at Solt-Tételhegy

The systematic archaeological investigation of the Solt-Tételhegy site was begun in 2006; one of the goals of the excavation was to clarify the Bronze Age occupation patterns. Before the commencement of the investigations, the site was simply described as a general Bronze Age settlement in the National Site Registry. The area was repeatedly surveyed before the excavation began. The finds collected during the field surveys indicated a site occupied during the Middle and the Late Bronze Age in addition to occupation during various other periods too. The aerial photos of the site and its area clearly indicated the presence of a more-or-less oval fortified settlement on the north-western part of Tételhegy. We began our investigations here, in the area of the one-time fortified settlement.

During the excavation we cut through the ditch on a small section both on the southern and northern side. Settlement features located within the ditch also came to light, which were cereal

storage pits or refuse pits. The finds excavated so far indicate that the fortified area was first occupied during the Vátya III period and that occupation extended into the Keszider period.

We opened trenches in two additional areas, 200 m west and 750 m south-west of the fortification. In both trenches we uncovered settlement features, pits and ditches. The finds collected from these areas corresponded to the Bronze Age finds collected from the fortified settlement.

A few finds of the Urnfield culture representing the Late Bronze Age came to light from the southern cut. During the excavation of the ditch, we noted traces of a renewal: typical pottery shards of the Urnfield culture came to light from this renewed part. However, we have not yet found any features that can be associated with the Urnfield culture within the fortified area.

Although the excavation carried out between 2006 and 2009 provided considerable results, there are still a lot of questions that need to be answered. We hope that the excavation reopened in 2013 may clarify, among others, the settlement pattern, the age of the fortifications and the presence of the Urnfield culture within the fortified area.

A középső és késő bronzkor
átmeneti időszakának
kérdései az újabb budapesti
kutatások tükrében

SZILAS GÁBOR

szilasg@gmail.com

Budapesti Történeti Múzeum

H-1014 Budapest, Szent György tér 2.

A középső bronzkort lezáró koszideri időszak belső időrendjének és kulturális összefüggéseinek problémaköre jelenleg is számos kérdést ad a magyar régészettudománynak. Budapest régiója kiemelkedő szerepet tölt be a korszak kutatásában a Vátya-kultúra életét lezáró ún. Rákospalota-fázis névadó lelőhelye kapcsán. Ennek ellenére egészen az elmúlt évekig csupán kisebb ásatási anyagok és szórvány leletek révén ismerhettük meg ezen időszak (RB B1) területre vonatkozó történetét. A közelmúlt nagyberuházásokhoz kötődő feltárásai közül azonban több is a RB B1 és RB B2–C periódusra datálható lelőhely vált ismertté, melyek feldolgozása számos új információval gazdagíthatja ismereteinket.

A Duna óbudai partszakaszán, a Királyok útja mentén egy hatalmas árokrendszerrel határolt Vátya-Koszider korú településrészletet tártunk fel, melynek Duna felőli partoldalán egy, 6 darab bronz eszközből álló kincslelet is napvilágra került. Az M0 autótú keleti szektorában Rákoscaba-Major-hegyen egy, koszideri korszakkal induló (pl. fémek, ún. *Litzen*-díszes kerámia), de alapvetően halomsíros dominanciát mutató települést ismerhettünk meg, melynek szélén egy, 37 darab bögréből és tárolóedényből álló kerámiadepó is előkerült. Nagytétény-Érdligeten az M6-os autópálya csomópontjának építését megelőzően a korai halomsíros kultúra 21 csontvázas temetkezése került napvilágra, melyből ötöt a korszakra jellemző kerítőárok övezett. A halomsíros kultúra főváros területén tapasztalható hatalmi koncentrációjára utalhat az egykori budai Skála áruháza területén feltárt edénydepó is.

Az előadásban bemutatott leletegyüttesek időbeli-, és kulturális szempontú meghatározásával, valamint a korábbi kutatások összegző értékelésével szeretnénk illusztrálni a területünk koszideri időszakában kezdődő többirányú változásokat.

Questions of the transitional
period of the Middle and Late
Bronze Age in the light of recent
researches in Budapest

The chronology and cultural correlations of the Koszider period ending the Late Bronze Age is still an actual research problem of Hungarian archaeology. Budapest and its region play an outstanding role in the research of this period due to the eponym site of the so-called Rákospalota phase, which is the ending phase of the Vátya culture. Even so, until the last years only smaller excavation materials and stray finds provided information on the history of the period (RB B1) regarding this region. However, recently many large-scale excavations took place on RB B1 and RB B2–C period sites, the interpretation of which may enrich our knowledge by a number of new information.

On the Óbuda bank of the Danube, along the Királyok útja ('Kings street') we unearthed a settlement section enclosed by a huge ditch system and dated to the Vátya-Koszider period; and a hoard consisting of 6 bronze implements on its side running by the Danube. In the eastern sector of the M0 motorway, in Rákosszabab-Majorhegy we found a settlement beginning in the Koszider period (as proved by e.g. metal artefacts and pottery with so-called *Litzen* decoration) but mainly dominated by Tumulus culture finds. On the edge of this settlement a vessel depot containing 37 mugs and storage vessels also came to light. In Nagytétény-Érdliget, during the excavation carried out before the building of the M6 motorway junction 21 inhumations dated to the early Tumulus culture were unearthed, of which five were surrounded by an encircling ditch typical of the period. The vessel depot excavated in the area of the former Buda Skála store may also refer to the concentration of power noticeable during the Tumulus culture in the region in question.

By the chronological and cultural determination of the assemblages I introduce during my presentation, and the comprehensive evaluation of former research results I aim to illustrate the complex transformations beginning in this region during the Koszider phase.

Bronzkori településtörténeti
kutatások a Cikola-víz mentén
(Fejér megye)

REMÉNYI LÁSZLÓ

remenyi.laszlo@mn-m-nok.gov.hu
Magyar Nemzeti Múzeum
Nemzeti Örökségvédelmi Központ
H-1113 Budapest, Daróci út 3.

PETŐ ÁKOS

akos.peto@mn-m-nok.gov.hu
Magyar Nemzeti Múzeum
Nemzeti Örökségvédelmi Központ
H-1113 Budapest, Daróci út 3.

A Cikola-vízrendszer területén végzett kutatások elsődleges célja a bronzkori településszerkezet, táj és tájhasználat rekonstrukciója régészeti és georégészeti adatok alapján. A terület először intenzíven a RB A2 időszaktól népesül be, a vatyai közösségek településeinek megjelenésével. Terepbejárási adatok alapján a vizsgált 300 km² kiterjedésű területen mintegy 50 bronzkori lelőhelyet azonosítottunk. A lelőhelyek mindegyike a vizsgált területen ÉNy–DK-i irányban húzódó löszvonulaton fekszik. Az alacsonyabban fekvő részekben, a vizsgált terület nyugati, kisebb vízfolyásokkal tagolt, más korszakok közösségei által kedvelt részén bronzkori lelőhelyeket nem azonosítottunk. A terület régészeti terepbejárásán és légi régészeti jelenségek vizsgálatán alapuló topográfiai kutatása mellett talajtani és georégészeti kutatásokat végeztünk Perkáta-Forrás-dűlő és Perkáta-Faluhelyi-dűlő lelőhelyeken. A komplex kutatási projekt első eredményei alapján körvonalazható a két vizsgált lelőhely vertikális és horizontális szerkezete és a vizsgált terület általános településszerkezete.

Bronze Age settlement pattern
research along the Cikola
watershed system (Fejér County)

The aim of the researches in the catchment area of the Cikola watershed system is the reconstruction of the Bronze Age settlement pattern, landscape and landscape use based on the archaeological and geoarchaeological records. The area was first intensively settled from the Reinecke Bronze Age A2 period, when communities of the Vátya established their settlements. We identified some fifty Bronze Age sites over the 300 km² large area by the records of field survey. The sites all lie on a north-west to south-east loess hill range extending across the study area; we did not find any Bronze Age sites on the more gentle slopes and in the western part of the study area criss-crossed by smaller watercourses preferred in other periods. In addition to the topographical survey of the study area through field surveys, aerial archaeological reconnaissance, we conducted pedological and geoarchaeological investigations at Perkáta, Forrás-dűlő and Perkáta, Faluhelyi-dűlő sites. We can block in the vertical and horizontal structure of the two investigated sites and the main settlement structure of the investigated area by the first results of the complex project.

A középső bronzkor kutatásának főbb problémái az Északnyugat-Dunántúlon

MELIS ESZTER

melis.eszter@gmail.com

Magyar Nemzeti Múzeum

Nemzeti Örökségvédelmi Központ

H-9028 Győr, Erfurti u. 36.

Az Északnyugat-Dunántúl a Kárpát-medencét Közép-Európa nyugati részével összekötő kapunak tekinthető: a dunai közlekedési folyosó és a beletorkolló Morva völgye, az Alpokalját észak–déli irányban átszelő Borostyánkő-út előzménye és a Rába folyót követő kommunikációs csatorna találkozásánál fekszik. Ugyanakkor a vizsgált terület a bronzkor kutatás elhanyagolt területe. A térségről Mithay Sándor 1941-es munkája óta nem született összefoglalás. Figler András néhány rövidebb cikke (1994, 1996) utalt arra, hogy a kora bronzkor 2–3 fázisától a Hanság mocsaras területeitől nyugatra a harang alakú edények kultúrájának hatása a meghatározó, míg keletre a Somogyvár–Vinkovci-kultúra mellett, zsinórdíszes elemek jelenhettek meg. E hatások a következő 900 évben a két régió eltérő kulturális fejlődését eredményezték.

A nyugati területeken a kora és középső bronzkor átmenete egyelőre kevésbé jól periodizálható az Aunjetitz művelődéssel rokon Gáta–Wieselburg-kultúra belső kronológiájának hiányában. A Hanságtól keletre a kisapostagi kultúrából kialakuló mészbetétes kerámia kultúrájának jórészt közöletlen telepei és temetői a dominánsak, az idősebb fázisban a tokodi csoport intenzív jelenlétével, amelyhez hatvani és gátai kerámiatípusok, Aunjetitz fémtípusok és részben temetkezési szokások köthetők.

Az utóbbi évek kutatásai alapján a Fertő-tó környékén a Magyarád/Mad'arovce–Věteřov–Böheimkirchen-kultúrkomplexum déli terjeszkedése jelenthet új elemet, amely a középső bronzkor 2 végére (RB A2b vége, Kr. e. 1700/1600) a Gáta–Wieselburg lelőhelyek megszűnését eredményezhette. Kérdéses, hogy a *Litzenkeramik* lelőhelyei is e folyamat nyomai-e, valamint hogy a Rábáig kimutatható-e hatása az anyagi kultúrában. Az RB B1–B2 fordulójára (Kr. e. 1500) a Hanságtól keletre és nyugatra egyaránt meghatározó halomsíros kultúra északnyugati kapcsolatrendszere korántsem előzmény nélküli a régióban, bár ennek részletei még tisztázásra szorulnak.

The main problems on the research of the Middle Bronze Age in Northwestern Transdanubia

North-western Transdanubia is considered the gate of the Carpathian Basin to the western part of Central Europe: it is situated in the meeting-point of the Danubian transport line with the joining Morava Valley, the forerunner of the Amber Road leading from north to south at the feet of the Alps and the communication channel following the Rába River. The investigated area is, however, a disregarded part of the Bronze Age research in Hungary. The last summary on the Bronze Age of the area was Sándor Mithay's work in 1941. Some articles of András Figler (1994, 1996) made establishment about the determining influence of the Bell Beaker groups west of the Hanság

marshland since the Hungarian Early Bronze Age phases 2–3, while in the eastern area new Corded Ware elements could appear beside the Somogyvár–Vinkovci culture, which may have caused the different cultural development of the two area in the following 900 years.

West of the Hanság the transition of the Early and Middle Bronze Age could not be unambiguously separated in the lack of the internal chronology of the Gáta–Wieselburg culture which is closely related to the Aunjetitz culture. In the area east of the Hanság the mostly unpublished settlements and cemeteries of the Transdanubian Encrusted Pottery culture developing from the Kisapostag culture were dominant. In the older phase the presence of the Tokod group could be observed, together with the appearance of the Gáta and Hatvan cultures, as well as metal types and some burial rites of the Aunjetitz culture.

According to results of the last decade, the southward expansion of the Maďarovce–Věteřov–Böheimkirchen complex could be a new element in the area of Lake Fertő and maybe the Rába River, which may have generated the end of the Gáta–Wieselburg sites at the end of the Hungarian Middle Bronze Age 2 (RB A2b, 1700/1600 BC). It is debated that the sites with *Litzenkeramik* could be evidences of this process. Although the north-western orientated communication system of the Tumulus culture which is dominant both east and west of the Hanság since the turn of RB B1–B2 (1500 BC) is not without antecedents, the clarification of the details is the task of future research.

A késő bronzkor régészeti kutatásának helyzete a Kisalföldön

T. NÉMETH GABRIELLA

tnemethgabriella@matricamuzeum.hu
„Matrica” Múzeum és Régészeti Park
H-2440 Százhalombatta, Gesztenyés u. 1–3.

Magyarország északnyugati részében a nagyfelületű mentőásatásokat generáló beruházások az 1990-es évek elején kezdődtek, és napjainkban is tartanak. Az M1-es autópálya, elkerülő utak, bevásárló központok, vonalas létesítmények sajátos ásatási helyszínválasztási szempontot jelentettek. A térség összes régészeti korszakának addig múzeumba került leletanyaga hatványozott mennyiséggel növekedett. A mai települések számára folyamatosan készültek az örökségvédelmi hatástanulmányok, amelyek az ismert régészeti lelőhelyeket és információkat is tartalmazzák.

A gazdálkodás, az életmód különböző változatait tükröző településrészletek, valamint sírok és temetők kerültek feltárássra, a késő bronzkor (halomsíros és urnamezős kultúra) időszakából is. A régészeti feldolgozások, közlemények a feltárások feszített üteménél jóval lassabban készülnek, látnak napvilágot. Az előadásban a késő bronzkor időszakára keltezhető lelőhelyek rövid bemutatását követően egy, az urnamezős kultúrához köthető település kerámia-készletének áttekintésére kerül sor.

The state of research of Late Bronze Age archaeology in the Little Hungarian Plane

In North-western Hungary investments resulting in large-scale rescue excavations began in the 1990's and are still going on. The M1 motorway, bypasses, shopping centres and smaller earth-works artificially selected the places of excavations. The number of local finds belonging to all archaeological ages increased exponentially. Heritage impact assessments were made for present-day settlements, which also contain the list of known archaeological sites.

Among other ages, Late Bronze Age (Tumulus culture and Urnfield period) settlement sections as well as burials and cemeteries reflecting different versions of agriculture and lifestyle came to light. Archaeological processing and publications are usually much behind excavations which are pressed by strict deadlines. In my lecture, after a short presentation of the Late Bronze Age sites I give an overview of the potteries of a settlement dated to the Urnfield period.

A Balaton déli partvidékének településformáló hatása a bronzkor kései időszakában

POLGÁR PÉTER

polgarp75@gmail.com

Soproni Múzeum

H-9400 Sopron, Fő tér 8.

Az előadás alapvető célkitűzése, hogy a legújabb ismert feltárási eredményekre támaszkodva bemutassa a Balaton déli partvidékén, illetve annak közvetlen környezetében azonosított megtelepedési struktúrákat az urnamezős kultúra időszakában (RB D–Ha B). Vizsgálatom ugyanakkor elsősorban a korszak valószínűsíthető környezeti adottságai és az arra adott emberi válaszok relációjának azonosítható összefüggéseire támaszkodik. Bár az emberi tényező tavi környezetre gyakorolt hatásának bemutatásánál nem hanyagolható el a középkori források (oklevelek, útleírások, térképek stb.) szerepe, az archeodemográfiai, településrégészeti, valamint a leletanyagokat és jelenségeket típusuk alapján kronológiailag is meghatározó elemzések mellett a Balaton természetes és mesterséges partvonalváltozásai (szabályozások) miatt a környezetrégészeti kutatások eredményeit is ki kell emelnem. Három esettanulmányom a tó déli partjának különböző részein feltárt lelőhelyeken keresztül igyekszik eltérő földrajzi mikrokörnyezetben létesült és eltérő felépítésű települési formákat bemutatni az urnamezős korszak egyes fázisaiból.

További szándékom, hogy összefoglaljam annak a települési képnek az általános jellemzőit, amelyek a felvázolt partvidéki kutatási területet a késő bronzkor időszakában meghatározzák, illetve hogy ezzel összefüggésben a mikroregionális szinten elkülönülő kulturális csoport kérdéséhez is hozzászóljak.

A környező régiókba kitekintve pedig tendenciákat próbálok keresni, amelyek az urnamezős kultúra megtelepedési stratégiáira világítanak rá annak különböző fázisaiban, illetve a hasonló környezeti viszonyok alapján röviden kitérek a svájci és dél-németországi kutatásokra is.

The settlement formation effects of the southern foreshore of Lake Balaton in the Late Bronze Age

The basic aim of my paper is to show the identified settlement structures along the southern foreshore of the Lake Balaton and its immediate surrounding area during the Urnfield period (RB D–Ha B). My analysis is based on the detected connections of the relation between the presumable environmental conditions of the period and the human reactions. Although, the role of the written sources from the Middle Ages (diplomas, travelogues, maps etc.) is not negligible at the describing of the human effects on a lacustrine landscape, but in this case the results of the environmental archaeology have to be emphasized because of the natural and artificial shoreline changings of the Lake Balaton (regulations), besides the archaeodemographic, settlement archaeological and typochronological analyses. My three case-studies from different parts of the southern lakeshore strive to represent settlement forms from some phases of the Urnfield period set up in various geographical microregions and featured by various structures.

Késő bronzkori magaslati
település Várvölgy-Nagy-
Lázhegyen

MÜLLER RÓBERT

mullerrobi@gmail.com

Balatoni Múzeum

H-8360 Keszthely, Múzeum utca 2.

A Dunántúl legnagyobb magaslati települése a Várvölgy melletti Nagy-Lázhegy 160 hektáros platóján alakult ki. A hegy meredek oldala természetes menedéket nyújtott. A településjelenségek különböző formájú és mélységű gödrök és cölöplyukak. Igazi cölöpkonstrukciót csak egyetlen helyen a lelőhely délkeleti sarkának közelében találtunk. A 43 tölcséres szájú, lefelé kihasasodó gabonásverem éppúgy, mint a 7 tűzhely csak a terület északnyugati kétharmadán fordult elő. Az előkerült leletanyag nagyon sokszínű. Leggyakoribb ezek között a kerámia, melynek tömege hozzávetőleg 10 tonna. Nagy mennyiségben kerültek elő kövek is a gödrök betöltéséből. Ezek vizsgálata jól mutatja milyen széleskörű kereskedelmi kapcsolatokkal rendelkeztek egykor a telep lakói. Várvölgyön is magas szintű bronzipar működött. A településen 12 bronzkincset találtunk, tömegük 0,1 kg és 36 kg között váltakozik. Találtunk egy elrejtett aranykincset is, melynek össztömege meghaladja a 120 grammot.

A kerámia- és bronztárgyak alapján a várvölgyi magaslati települést az urnamezős kultúra fiatalabb szakaszában, a Ha A2–Ha B1 időszakban lakták, s ez volt a környék hatalmi és kereskedelmi központja.

A hill settlement from the Late
Bronze Age at Várvölgy,
Nagy-Lázhegy

The largest hill settlement of Transdanubia was established on the 160 ha large plateau of Várvölgy, Nagy-Lázhegy. The steep side of the hill offered a natural defence. The settlement features were pits and postholes of diverse shapes and depths. A real post construction was identified only at a single place near the south-eastern corner of the territory. The 43 downward bulging storage pits (granaries) with funnel-shaped mouths and the 7 hearths were found in the north-western two-thirds of the territory. The uncovered find material was very colourful. Pottery was the most frequent find: about 10 tons. The filling of the pits contained a large amount of stone. Their analysis attests to the wide-ranged commercial contacts of the inhabitants of the settlement. A high-standard bronze metallurgy existed at Várvölgy. We found 12 bronze hoards, their weight ranges from 0.1 kg to 36 kg. We also found a hidden gold hoard which measured more than 120 gr.

According to the ceramic and bronze objects, the hill settlement at Várvölgy was inhabited in the younger phase of the Urnfield culture in the Ha A2–Ha B1 period and it was the power and commercial centre of the region.

Késő bronzkori települések vizsgálata Zala megye területén (késő halomsíros és urnamezős korszak)

SZÁRAZ CSILLA

szcsilla.muzeum@gmail.com

Thúry György Múzeum

H-8800 Nagykanizsa, Zrínyi M. u. 62.

Patek Erzsébet és Kőszegi Frigyes áttekintő munkái óta mindössze részpublikációk kerültek napvilágra Zala megye késő bronzkori történetéről. Az utóbbi évek nagyberuházásokhoz kapcsolódó megelőző feltárásai során a nagy felületű ásatások alkalmával azonban a korszak több jelentős települése, temetőrészlete napvilágra került (telep: Muraszemenye-Aligvári mező, temetőrészletek: Galambok-Hársas erdő, Zalakomár-Alsó Csalit). Emellett két erődített településen is jelentős régészeti munkák folytak. Reprezentatív leletanyag került elő Zalaszentiván-Kisfaludi-hegy és Várvölgy-Nagy-Lázhegy feltárása során.

Az előadás célja a vizsgálni kívánt terület és korszak (RB D–Ha B) településeiről szerzett eddigi ismereteink összefoglalása és az utóbbi években Zala megyében folytatott, kronológiailag ehhez a korszakhoz köthető lelőhelyeken végzett megelőző feltárások elsődleges eredményeinek bemutatása. A régi és az új lelőhelyekre, adatokra alapozva pedig egy jövőbeni kutatási terv ismertetése, mely a szerző PhD munkájának alapját képezi majd.

Problémafelvetését tekintve a kutatás azzal számol, hogy a jelentős mennyiségű, modern módszerekkel, teljes körű dokumentációval, egyes esetekben természettudományos vizsgálati eredményekkel is rendelkező ásatások anyagának, terepi megfigyeléseinek értékelése új információval szolgál Zala megye késő bronzkorának (késő halomsíros és urnamezős korszak) pontosabb megismeréséhez. Olyan kérdésekre szeretnék válaszokat keresni, mint az erődített magaslati telepek és az erődítetlen települési típusok közötti összefüggések; a temetők és a települések egymáshoz való viszonya; a kronológiai fázisok és a településszerkezet összefüggései. Kiemelt szerepet kap a Zala megyei késő bronzkori lelőhelyek szélesebb kapcsolatainak kutatása a Dunántúl, Szlovénia, Horvátország, Ausztria és Szlovákia irányába.

The examination of Late Bronze Age settlements on the territory of Zala County (Late Tumulus and Urnfield period)

Ever since the comprehensive works of Erzsébet Patek and Frigyes Kőszegi were published only partial publications have been brought out on the Late Bronze Age history of Zala County. In the course of preceding excavations over the last few years, related to some large-scale projects, however, several significant settlements and portions of cemeteries of the period have come to light on the occasion of large-surface excavations (settlement: Muraszemenye-Aligvári mező, portions of cemeteries: Galambok-Hársas erdő, Zalakomár-Alsó Csalit). Moreover, significant archaeological works were carried out in two fortified settlements. During the excavations at the sites Zalaszentiván-Kisfaludi-hegy and Várvölgy-Nagy-Lázhegy representative finds came to light.

The aims of the presentation are to sum up our knowledge which has been acquired so far of the settlements of the area and the period (RB D–Ha A) to be examined and to present the primary results of preceding excavations which have been carried out in Zala County over the last few years at sites which can be connected chronologically to this period. In addition to the aforesaid, a future research plan is intended to be presented based upon the old and the new sites and data. This plan will serve as basis for the PhD thesis of the author.

As for raising the problem, it is expected as a result of the research that the evaluation of the materials and field observations of excavations of a significant quantity, having up-to-date methods, comprehensive documentation and in some cases even scientific results of examination, will provide new information for a more accurate knowledge of the Late Bronze Age (Late Tumulus and Urnfield period) in Zala County. It is my intention to find answers to questions like interconnections between fortified high-altitude settlements and unfortified types of settlements, relations between cemeteries and settlements, and the interconnections of chronological phases and the settlement structure. Research related to the wider relations of Late Bronze Age sites in Zala County with Transdanubia, Slovenia, Croatia, Austria and Slovakia will play a prominent role in the foregoing.

Jegyzetek — Notes

Jegyzetek — Notes

Temetők – Sírok

CEMETERIES – GRAVES

A kora bronzkori Kárpát-medence népességeinek embertani vázlata

KÖHLER KITTI

kohler.kitti@btk.mta.hu
MTA BTK Régészeti Intézet
H-1014 Budapest, Úri u. 49.

A Kárpát-medence a késő rézkori badeni kultúra hordozói általi “egységesítése” a bronzkor elejére véget ért. A kulturális változásokat részben keletről (gödörsíros), részben nyugatról (harang alakú edények népe) érkező népcsoportok megjelenésével magyarázzák, akik talán a bronz készítésének ismeretét is magukkal hozták.

A kora bronzkor folyamán az egymást követő újabb és újabb kultúrák, csoportok temetkezései alig-alig kerültek feltárássra. Általában kisebb sírszámú, birituális temetkezési helyeik ismertek csupán. Kivételt képeznek ez alól a harang alakú edények népének újabban Budakalászon és Szigetszentmiklóson feltárt nagy sírszámú temetői. Bár szigorú rítust a bronzkornak ebben a korai időszakában élt népségek nem követtek, úgy tűnik, hogy az északabbi és a keleti területeken inkább a hamvasztásos, míg a délebbi régiókban a csontvázas rítus dominált. A viszonylag kevés számú feltárt temetkezés, továbbá a hamvasztás széleskörű elterjedése miatt az egymást követő és egymás mellett élő kultúrák/csoportok népességeinek biológiai rekonstrukciója bizonyos esetekben egyáltalán nem, vagy csak korlátozott mértékben lehetséges.

Jelen előadásban ezen problémákat körbejárva kísérem meg felvázolni a korszak embertani képét, a lehetséges továbbélés kérdését és az új népelemek megjelenését a hagyományos antropológia módszereivel.

Anthropological sketch of Early Bronze Age populations from the Carpathian Basin

In the Late Copper Age Carpathian Basin the “unification process” of the Baden cultural complex came to an end. Cultural changes are usually explained by the appearance of people from the east (Yamnaya culture) on the one hand and groups from the west (Bell Beaker culture) on the other, who brought the knowledge of bronze-making with them.

In this early period of the Bronze Age the subsequent new cultures’ burials have hardly been explored. Usually, cemeteries with low number of biritual burials has been known yet. Exceptions are the newly discovered cemeteries excavated at Budakalász and Szigetszentmiklós from the Bell Beaker culture with hundreds of graves. Although we cannot speak of a strict burial rite, it seems to appear that in the northern and eastern areas the cremation while in the southern region the inhumation dominated. Because of the low number of the excavated burials, moreover the widespread use of cremation, the biological reconstruction of successive and nearby cultures are only possible to a limited extent, or in some cases it absolutely cannot be performed.

In this presentation considering these problems, I try to outline the anthropological picture of this era by checking the possible survival theories and the appearance of immigrants in the different cultures and in different regions by methods of traditional physical anthropology.

A középső és késő bronzkori
Kárpát-medence népességeinek
biológiai kapcsolatai
a klasszikus történeti embertani
vizsgálatok tükrében

K. ZOFFMANN ZSUZSANNA

zoffmann@freemail.hu

H-1042 Budapest, Rózsa u. 36/A

HAJDU TAMÁS

hajdut@elte.hu

ELTE TTK Biológiai Intézet

Embertani Tanszék

H-1117 Budapest, Pázmány Péter sétány 1/c

Magyar Természettudományi Múzeum

Embertani Tár

H-1083 Budapest, Ludovika tér 2–6.

A középső és késő bronzkori Kárpát-medencében a régészeti kutatás számos kultúrát és populációt azonosított. Ezek a népségek ugyanakkor nem kizárólag kulturális és gazdasági, hanem több esetben biológiai kapcsolatban is álltak egymással. A megfigyelt régészeti kultúraváltások idején számos esetben érkeztek új idegen elemek (bevándorlók) a korábbi régészeti kultúrák területére, felváltva ezzel a korábbi népséget, esetenként pedig keveredve velük. A keveredést jelző biológiai kapcsolatokat, illetve azok hiányát a modern molekuláris biológiai vizsgálatok mellett a történeti embertani vizsgálatok is képesek kimutatni. Ennek során a különböző népségeket kraniometriai adataik segítségével, többféle távolságszámító statisztikai módszer használatával vetjük össze.

Előadásunkban a különböző bronzkori populációk közötti szignifikáns kapcsolatokat mutatjuk be, áttekintve azt is, hogy mely kultúrák népségei esetében nem lehetséges ez az összehasonlítás, részben a kisszámú, nagyon rossz megőrzésű maradványok, részben pedig a bronzkorban gyakori hamvasztásos temetkezési rítus miatt. Az elemzések eredményei arra utalnak, hogy a sorozatok két nagyobb, egy északnyugati és egy délkeleti csoportba sorolhatók. A számos népség között kimutatott szignifikáns kapcsolatok részletes magyarázata a régészeti kutatástól várható, vizsgálataink mindössze a különböző Kárpát-medencei népségek közötti biológiai kapcsolatokra hívják fel a figyelmet.

A szerzők kutatását az OTKA 108597. számú projektje támogatja.

Biological connections of the
populations dated to the Middle
and Late Bronze Age living in the
Carpathian Basin

Archaeological investigations identified numerous cultures and populations during the Middle and Late Bronze Age in the Carpathian Basin. Most probably these populations were not only in economical or cultural connections with each other. New immigrants reached the territory, and this could result the extinction of the autochthonous ethnic groups, but also the interbreeding of the groups with different origin. These biological connections between the archaeologically described cultures/populations could be discovered only through the results of the anthropological analysis. Beside the more and more

accepted molecular biological researches there are also classical, or to be more exact biostatistical methods to examine this problem. Some of these methods are the distance analyses, which show the biological connection or similarity of the examined populations represented by craniometric series.

In our presentation we would like to show the significant biological connections between those Bronze Age series/populations which suited by distance analyses. The reason is that we must realize that there are more cultures/populations which do not possess enough anthropological finds or which cremated their deceased, which means that they are unsuitable for this analysis. The results of the analysis show two greater groupings (NW and SE groups) of the series dated to the Bronze Age from the Carpathian Basin. The detailed explanation of the significant connections remains to the archaeological investigations, from the side of the classical anthropology/biostatistics we can only call the attention on possible biological connections between the series/populations living in the Bronze Age on the territory of the Carpathian Basin.

This research is granted by the Hungarian Scientific Research Fund (OTKA Project 108597).

Presztízstárgyak
Szigetszentmiklós-
Felső Ürge-hegyi dűlő
kora bronzkori temetőjében

PATAY RÓBERT

robert.patay@gmail.com

Ferenczy Múzeum

H-2300 Cegléd, Alszezi u. 7.

Szigetszentmiklós-Felső Ürge-hegyi dűlő lelőhelyen 2006–2007-ben több más korszak emlékei mellett a harang alakú edények kultúrája 219 temetkezését, valamint szintén ebbe az időszakba tartozó települést tártunk fel. A radiokarbon vizsgálatok alapján a temető Kr. e. 2500–2200 között lehetett használatban. A temetkezési szokások és a sírmellékletek erős kötődést mutatnak a kultúra közép-európai csoportjához.

A temető az időszak más, Kárpát-medencében feltárt temetőihez hasonlóan vegyes rítusú volt: találtunk vázas, szórthamvasztásos és urnás temetkezéseket is. A sírok többsége számos mellékletet tartalmazott, köztük olyan tárgyakat, amelyeket presztízstárgyaknak tarthatunk. Az ún. “harangedényes csomag” (harangedények, réz török, kő csuklóvédők, V-átfűrésű csont gombok, díszített csont csüngők) és fémtárgyak (réz török, árap, egy alabárd, arany és ezüst ékszerek) is viszonylag nagy számban kerültek elő. Több sírban borostyánból készített gombokat, ékszereket találtunk. Előkerültek olyan sírok is, amelyek a fémművességgel kapcsolatba hozható tárgyakat tartalmaztak.

A korszak nyugat-, és közép-európai kutatási eredményeinek ismeretében feltételezhető, hogy a temetőben megfigyelt eltérő temetkezési szokások, a sírokban, köztük gyereksírokban talált presztízstárgyak megfigyelhetően egyenlőtlen eloszlása az itt eltemetett közösségben fennállt hierarchiára utalnak.

Előadásomban bemutatom a temető változatos temetkezési szokásait és a gazdag leletanyagot, különösen azon részét, amely az elhunytak társadalmi helyzetére, szerepére utalhat. A temetkezési mellékletek létéből, típusából próbálok következtetéseket levonni a vertikális társadalmi differenciálódás létre és mértékére vonatkozóan.

Prestige goods in the Bell Beaker
cemetery at Szigetszentmiklós,
Felső Ürge hegyi-dűlő

In Szigetszentmiklós, Felső Ürge-hegyi dűlő we uncovered a total 219 burials and settlement of the Bell Beaker culture between 2006 and 2007. The radiocarbon dates indicate that the cemetery was used between 2500–2200 BC. The burial rites and the grave goods show strong ties with the culture’s Central European cemeteries, with the Bell Beaker East Group.

Similarly to the period’s other burial grounds in the Carpathian Basin, this cemetery too can be assigned to the mixed rite type with its inhumations, scattered cremations and inurned burials. Most burials contained a rich assortment of grave goods, among which we can suppose “prestige goods”. The various pieces of the Bell Beaker “package” (bell beakers, flat copper daggers, stone wrist-guards, triangular arrowheads, V-perforated bone buttons, decorated bow-shaped pendants) and relatively many metal artefacts (flat copper daggers, awls, a halberd, gold and silver jewellery articles) came to

light. Some burials contained beads and other jewellery articles made from amber. Some graves of the cemetery yielded finds, implements, which can be associated with metalworking.

Taking account of the results of the Western and Central European research of this period, the probable hierarchies in this cemetery can be demonstrated by unequal burial customs and the distinct inequality in the distribution of the prestige objects in some graves, among which child burials also occurred.

In this paper I would like to present the diverse rite types and the rich grave goods, which can refer to the social status and prestige of the departed. I tried to draw conclusions regarding the existence and extent of vertical social differentiation from the existence and types of grave-goods.

A nagyrévi kultúra
sírleletei és edénydepói
Fejér megye keleti pereméről

KESZI TAMÁS

keszitamás@gmail.com

Intercisa Múzeum

H-2400 Dunaújváros, Városháza tér 4.

2004 és 2010 között több olyan ásatást vezettem Fejér megye Duna menti részén, amelyek során a nagyrévi kultúra temetőrészletei kerültek elő. A sírok között előfordultak a területen viszonylag ritkának mondható korhasztásos sírok (Adony-Vöröskereszti-dűlő, Dunaújváros-Papírgyár, Kisapostag-Dunai-dűlő), illetve olyan edényegyüttesek, amelyek mellett nem találtunk emberi maradványokat (Adony-Iskola, Kisapostag-Dunai-dűlő).

Az előadásban ezeket a leleteket mutatom be, valamint megvizsgálom annak kérdését, hogy utóbbiak esetében lehetséges-e a szimbolikus temetkezések és a más szertartások során létrehozott edénydepók elkülönítése.

Nagyrév culture grave finds and
vessel depots from the northern
part of county Fejér

Between 2004 and 2010 I conducted several excavations in parts of county Fejér running along the Danube, during which Nagyrév culture cemetery sections came to light. Among the burials inhumations also occurred (Adony-Vöröskereszti-dűlő, Dunaújváros-Papírgyár, Kisapostag-Dunai-dűlő), which are quite rare in this region, as well as vessel assemblages by which no human remains were found (Adony-Iskola, Kisapostag-Dunai-dűlő).

During my presentation I introduce these finds, and examine whether in the case of the latter one the distinction of symbolic funerals and vessel depots resulting from other types of rituals is possible.

A társadalmi rétegződés jelei a jánoshidai késő bronzkori temetőben

CSÁNYI MARIETTA

dr.csetta@gmail.com

H-5008 Szolnok, Juhász Gyula u. 59/A

Jánoshidán az 1974–1979 között folyó ásatásokon a késő bronzkori halomsíros kultúra 278 sírja látott napvilágot. Előadásomban a korabeli társadalmi rétegződés hagyományos régészeti módszerekkel kimutatható jeleit kívánom felsorakoztatni. E cél érdekében a jánoshidai temetőt az alábbi aspektusokból vizsgálom:

1. A temetkezési rítus egyes részleteiben nyomon követhető különbségek jelezhetik az eltemetett egyén gazdagságát vagy még inkább a közösségben betöltött különleges szerepét (sírmélység, sírpítmények, a sír temetőn belüli helyzete, esetleg tájolása stb.).
2. A halott személyről való gondoskodás módja, a halott társadalomban betöltött helyének, rangjának meghatározására (a mellékletek, viseleti tárgyak mennyisége és minősége).
3. A sírbrólas, mint korabeli profán viselkedési forma a kultuszok világában meglepően sokat elárulhat a kirabolt vagy ki nem rabolt sírban eltemetett egyén társadalmi helyzetéről (kit rabol ki, mit visz el zsákmányként és mit hagy a sírban?).

A felsoroltak közül talán az első szempont tekinthető a legkevésbé bizonyító erejű jelnek. A tekintélyes sírmélység párosulhat más, hasonló irányba mutató jelenséggel, pl. körárokcal, ezt nem hagyhatjuk tehát figyelmen kívül.

A 2. szempont a mellékleteket tekinti irányadónak. Melyek jelzik a gazdagságot és vele a hatalmat, és melyek nem számítanak e tekintetben? Nyilvánvaló, s ebben a kutatók egyetértenek, hogy a fémtárgyak halmozása a gazdagság legfőbb ismertetőjegye, de mit mutat a többi melléklet: a kagylók, amulettek, csigák, kerámiaedények stb.? Ha egy sírban pl. az átlagosnál több kerámiaedény került elő, fém egy darab sem, talán nem tévedünk, ha ezt a tényt nem a gazdagság jelének, hanem a közeli hozzátartozók, családtagok érzelmi megnyilvánulásának tartjuk.

A 3. szempont igazán az előzővel együtt válhat komoly következtetések forrásává.

Az előadásban a téma mindhárom szempont alapján részletes kifejtésre kerül, összevetve más, közölt temetőkben tapasztalt hasonló jelenségekkel.

Indications of social stratification in the Late Bronze Age cemetery of Jánoshida

278 burials of the Tumulus Grave culture were excavated at Jánoshida between 1974 and 1979. My presentation summarizes indications of social stratification of the period, which can be detected by traditional archaeological approaches. The cemetery of Jánoshida will be examined according to the aspects below:

1. Differences of the particular elements of burial practice (e.g., depth and built-up parts of the grave, place of the burial within the cemetery, direction of the grave) can suggest the wealth or the special status of the deceased.

2. Treatment ways of the dead person (grave goods, quantity and quality of adornments) refer to the social status or rank of the deceased.
3. Grave robbery, as a profane form of behaviour within ritual situation may uncover the social status of the deceased laying in robbed or unrobbed grave (who was robbed, what was taken out of the grave, and what was left behind in the grave?).

The 1st aspect can be interpreted as the less evident sign. However, substantial depth of the grave can be accompanied by other, similar phenomena (e.g., round ditch), so this cannot be left out of consideration.

The 2nd aspect regards grave goods as standards, which can be considered as indication of wealth and power, and which does not matter from this aspect. Cumulation of metal finds are obviously regarded as the main characteristic of wealth, but what about the other grave goods: shells, snails, amulets, pottery, etc.? More vessels than ordinary without metal grave goods may not be interpreted as indication of richness, but emotional manifestation of the members of the family.

The third aspect can be a source of serious conclusions together with the former ones.

In my presentation all three aspects will be analysed and compared with phenomena of other, published cemetery materials.

Késő bronzkori temetők a Kis-Balaton körzetében

HONTI SZILVIA

honti@smmi.hu

Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum

H-7400 Kaposvár, Fő u. 10.

A Kis-Balaton Somogy megyei oldalán a megelőző feltárások során két nagy, az urnamezős kultúrába tartozó temetőben folyt feltárás, Vörs-Papkert „B” és Vörs-Battyáni-disznólegelő lelőhelyen.

A vörs-papkerti temető idősebb korszakát a RB D időszakra és a RB D/Ha A fordulójára keltezhetjük, egységes urnás temetkezési rítus és sírkerámia jellemzi. A Ha A1 időszakban az urnasírok mellett megjelennek a szórt hamvasztásos rítusúak is. A temető feltártsága 90% körüli.

A vörs-Battyáni-disznólegelői temetőnek csak egy részét tártuk fel. Az eddig előkerült mintegy kétszáz sír zöme az idősebb urnamezős, Ha A1 időszakba sorolható, és változatos temetkezési rítusról tanúskodik. Az urnás rítus mellett a szórt hamvasztásos rítus különböző formáival találkozunk. A sírkerámiában különösen kedvelt forma a mély tál. A Ha A2-re keltezhető sírok mind urnás rítusúak. Ez a temető viszonylag gazdag bronz mellékletekben. A sírokban gyakori mellékletek az ékszerek és a viseleti darabok: a bronz tűk és fibulák, illetve nyak- és karékszerek. A vastag, tömör karperec párokat, lemezes kartekercseket, bronz öveket és bronz töröket tartalmazó sírok halottait a közösség rangosabb tagjainak tarthatjuk. A temetőben előkerült bronztárgyak a Ha A1 időszakra jellemzőek.

E két temető is bizonyítja azt a megfigyelést, hogy a RB D időszakban és a RB D/Ha A1 fordulóján jelentős, halomsíros hagyományokat őrző népesség élt a Balaton környékén és a Dél-Dunántúl nagy részén (késő halomsíros-kora urnamezős csoport). A Ha A1 elejétől északnyugat felől érkező hatással és rokon népcsoportok betelepülésével együttesen számolhatunk, hiszen nemcsak az anyagi, hanem a szellemi kultúra is megváltozott, amit a temetkezési szokások átalakulása is visszatükröz. A Ha A1 időszak az urnamezős kultúra virágkora ezen a területen, ezt bizonyítja e két temető mellett a hasonló korú telepek nagy száma, de a számtalan bronz depólelet is. A Ha A2 és Ha B időszakban a leletek és lelőhelyek számának drasztikus csökkenése gyors hanyatlásról tanúskodik, és minden bizonnyal a népesség egy részének elvándorlásával magyarázható csak.

Late Bronze Age cemeteries in the territory of the Little Balaton

In the course of archaeological excavations we carried out two large-scale excavations in cemeteries which belonged to the Urnfield culture at Vörs-Papkert “B” and Vörs-Battyáni-disznólegelő.

The elder cemetery of Vörs-Papkert can be dated to the RB D period and to the turning point of the RB D/Ha A period. In the Ha A1 period scattered cremation graves appeared beside the urns. The exploration of the cemetery is around 90%.

We also excavated a small section of the cemetery of Vörs-Battyáni disznólegelő. The two hundred graves dated to the late Urnfield culture Ha A1 period give account of varied burial methods. Beside the urns, varied forms of scattered cremation practice can be also observed. Among the burial ceramics a particularly preferred type was the decorated bowl. The burials dated to the Ha A2 period all belonged to the urn burial rite. This cemetery is very rich in grave goods made of bronze. The most typical pieces are jewellery and other pieces like bronze needles, fibulae and bracelets. Some of the deceased could be

prestigious members of the community, such as the owners of a pair of thick, solid bracelets and sheet arm spirals, a bronze belt and a dagger. These bronze items can be dated to the Ha A1 period.

These two cemeteries prove that at the turn of the RB D and RB D/Ha A periods a significant number of population preserving Tumulus culture traditions inhabited the environment of the Balaton and large sections of the southern Transdanubia (late Tumulus–early Urnfield group). From the beginning of the Ha A1 period an impact arriving from northwest can be suspected together with the migration of related population groups. The material culture also changed together with the spiritual life, which can be detected in the alteration of burial practice. The Ha A1 period was the golden age of the Urnfield culture in this area, which fact is supported besides these two cemeteries by the great number of similarly dated settlement sites and a large number of bronze depot finds. The drastic decrease of finds and sites in the Ha A2 and Ha B periods gives evidence of a fast decline, which can be interpreted only by the migration of part of the inhabitants.

Alapítsunk temetőt!
Kivel kezdjük? Mikro-hálózatok
elemzésének lehetőségei az
urnamezős időszak nagy
sírszámú temetőiben

VÁCZI GÁBOR

vaczigabor@gmail.com

ELTE BTK Régészettudományi Intézet

H-1088 Budapest, Múzeum körút 4/B

A késő bronzkor második felében a temetőkben megfigyelhető egységes szokásrendszer egalitárius társadalmi kép meglétére utal. A temetkezés módjának és a mellékletadási szokásoknak a szinkronizálódása, továbbá a tárgyak típus spektrumának csökkenése egy látszólag homogén, nehezen elemezhető leletcsoportot eredményez. Ennek megfelelően az urnamezős időszak temetőinek térhasználati szokásai, belső időrendje, csoportképződési szabályai nehezen értelmezhetők.

Az elsődleges tipokronológiai rendszerezés kiegészíthető a temetési szertartás testeken és tárgyakon nyomot hagyó eseményeinek, a temetési protokoll elemeinek és az antropológiai vizsgálatnak az adataival, de a változatos adatsor többszintű elemzési rendszer kifejlesztését követeli meg. A statisztikai és hálózatelemzési módszerek kombinálásával leválogatott adatsorok lehetőséget adnak arra, hogy modellezzük a tér használatát, a temetkezési szokások változásait és azok elterjedésének dinamikáját egy zárt mikro-hálózaton belül.

A kutatást az Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíja támogatja.

Let's ground a cemetery!
Who will be the first?
Possibilities of micro-network
analysis in large cemeteries of the
Urnfield period

The converged funerary practice of the cemeteries indicates the existence of an egalitarian social image in the second half of the Late Bronze Age. The uniformization of funerary practices and burial customs, as well as the reduction of the artefact type spectrum result in a hardly analysable assemblages. Accordingly, the spatial patterns, the internal chronology and the group formation rules of Urnfield culture cemeteries are difficult to interpret.

The primary typo-chronological characterisation can be supplemented with the analysis of traces/marks left on corpses and artefacts due to funerary practices, elements of funerary practices and of physical anthropological analyses of human remains. However, varied series of data require multi-level analytical systems. Data series sorted by the combination of statistical and network analytical methods provide a possibility to model the use of space, the change of funerary practices and their dynamics of distribution within a closed micro-network.

This research is granted by the János Bolyai Research Grant of the Hungarian Academy of Sciences.

Halál és feltárás között.
Tafonómiai, szociológiai és
kognitív szempontok a késő
bronzkori temetkezések
vizsgálatához

KIRÁLY ÁGNES

agneskiraly87@gmail.com
Herman Ottó Múzeum
H-3529 Miskolc, Görgey A. u. 28.

Habár jelenlegi ismereteink szerint a késő bronzkor idejére Európa-szerte általánossá vált a halott-hamvasztás szokása, a kisebb-nagyobb csoportokban elhelyezett urnasírokból álló temetők mellett egyre több, úgynevezett településen belüli vagy „különleges temetkezést” ismerünk, melyek látszólag nem illenek bele a „normatív temetkezések” sorába.

Az előadás során történeti és recens esettanulmányok, tanatológiai és tafonómiai kutatások eredményeinek segítségével e (nem csupán az i. e. I. évezredre jellemző) kettősség okait kíséreljük meg körüljárni: melyek azok a kulturális, illetve pszichológiai eredetű tényezők, amelyek leginkább befolyásolhatják egy adott társadalom halottkezelési szokásait? Milyen általános elemekből épül fel és hogyan modellezhető az úgynevezett temetkezési ciklus, és mindez hogyan viszonyul a tanatológia és neuropszichológia által meghatározott gyászfolyamatok egyes állomásaihoz? Mit ismerünk, mi az, amit egyáltalán megismerhetünk mindebből a késő bronzkori Északkelet-Magyarország közösségeinek viszonylatában? Melyek a kérdéses régió és időszak halotti rítusait alkotó konkrét cselekvésformák és kognitív tartalmak? Mi lehet az oka a megkülönböztetett bánásmódnak – egyáltalán van-e különbség a két gyakorlat között?

Még ha az egyértelmű válaszaink egyelőre csak elenyésző számúak is, az ilyen és ehhez hasonló kérdések boncolgatásával szélesebb perspektívát nyithatunk a régészeti korú temetkezések kutatása számára, és az egykori emberi valóság egyre pontosabb megismerésére.

Between death and discovery.
Taphonomic, sociological and
cognitive aspects of investigating
Late Bronze Age burials

According to our present knowledge, the most common form of disposal of human bodies in Late Bronze Age Europe was cremation. However, besides cemeteries made of smaller or larger groups of urn graves, more and more so-called settlement or “special burials” are known, that apparently do not fit in the category of “normative burials”.

By presenting historical and recent case studies or latest results of thanatological and taphonomic research, the lecture will focus on the reasons of this duality (that in fact is not only a first millennium BCE specialty). What are the main cultural and psychological factors that can affect the dead-management habits of a community? What are the general components and basic model of the so-called funerary cycle, and how does it relate to the steps of the grieving process recently defined by thanatology and neuropsychology? What do we know, or what can we learn at all about this process concerning Late Bronze Age communities of Northeast Hungary? Which forms of action and cognitive

content can be determined as a component of the funeral ritual within the specific region and time period? What could have been the reason for the special treatment – or is there any difference between the two practices at all?

Even if only a very few questions like these can be answered clearly, discussing similar issues can open a somewhat broader perspective on the archaeology of death and burial – and so lead to a more precise understanding of past human reality.

Jegyzetek — Notes

Tárgyak – Történetek

OBJECTS – NARRATIVES

Sarlók és sarlóhasználat a késő bronzkori Kárpát-medencében

FEJÉR ESZTER

feszter18@gmail.com

Freie Universität Berlin

D-14195 Berlin, Altensteinstr. 15

A sarlók a késő bronzkori Kárpát-medence egyik leggyakrabban deponált tárgy típusai. Nagy számuk ellenére sokáig nem álltak a kutatás érdeklődésének középpontjában, mivel alapvetően funkció által meghatározott és ezért keveset változó formájuk egy kronológiai szempontú megközelítés számára kevés támponttal szolgált.

Az előadás célja, hogy a sarlók más szempontú vizsgálatán keresztül megmutassa, mennyi történet rejtőzhet egy hétköznapi tárgy mögött. A tanulmány a Magyarországról rendelkezésre álló adatok alapján próbálja meg felvázolni a késő bronzkori sarlók életútját, azok „születésétől haláláig”. Az előkerült leletek besorolása a *chaîne opératoire* egyes fázisaiba, lehetővé teszi, hogy közelebb kerüljünk a sarlók funkciójának és tömeges bronzkori jelenlétének megértéséhez.

A vizsgálható nagyszámú tárgy olyan széles spektrumot kínál, mely a tárgyak életének minden szakaszához információt nyújt. Az előadás alapját képező kutatás a sarlók készítéséhez és használatához köthető nyomok vizsgálata mellett nagy hangsúlyt fektet a tárgyak „halálának”, a földbe kerülési körülményeknek az elemzésére. A késő bronzkori sarlók döntő többsége (80%) régiókban depókból kerül elő, és mellette csak kisebb részben sírokból, vagy településekről. Ez a jelenség önmagában arra utalhat, hogy többről van szó, mint egy hétköznapi tárgyról. Az előadás ezt a kérdést közelíti meg a sarlók életrajzszerű vizsgálatával.

Biographical perspectives on Late Bronze Age sickles from the Carpathian Basin

Sickles are one of the most frequent items of Late Bronze Age metal hoards in the Carpathian Basin. Despite their large quantity they did not get into the focus of archaeological research for a long time, because their functionally determined and hardly changing formal characteristics could not give strong clues for research trends focusing mainly on chronological issues.

Following an approach of different perspective my paper aims to discuss the various narratives, different functions and meanings this type of Late Bronze Age objects could pick up and hold during their lifespan. Starting from a biographical point of view I will make an attempt to demonstrate the various stages of their whole life-cycle, from “birth to death”. In order to differentiate among these phases and the various connotations the objects carry, a complex contextual and technological investigation of the finds is essential. Based on the known Late Bronze Age material from Hungary, I am going to deal with, on the one hand the contextual evidence (e.g. why are they known mostly from hoards?), on the other hand the data on manufacture and usage of the finds found in the same or different assemblages (e.g. which stages of *chaîne opératoire* do they represent?)

Újabb késő bronzkori
(Ha A–Ha B1) depóleletek
a Dunántúlról

TARBAY J. GÁBOR

tarbayjgabor@gmail.com

ELTE BTK Régészettudományi Intézet

H-1088 Budapest, Múzeum körút 4/B

Az előadás központjában két, közöletlen – a Dunántúl északkeleti és délkeleti területéről származó – késő bronzkori (Ha A–Ha B1) depólelet áll. A 263 darab tárgyat tartalmazó Nagydobsza-Nyugat árkosi-dűlőn (Baranya megye) előkerült depóra még 1978 júliusában bukkantak rá talajmintavétel során. A kérdéses együttes elsősorban félkész, rontott és hulladék termékeket, továbbá fémműves eszközöket tartalmaz. Habár összetétele és technológiai jellemzői alapján jól illeszkedik a dunántúli urnamezős kör déli deponálási csoportjához, megjelennek benne olyan különleges tárgyak is, melyek inkább a Kárpát-medence északkeleti régiójához köthetőek. A Kesztlőc-Bodzás-dűlőben (Komárom-Esztergom megye) előkerült depót egy helyi fémkeresős fedezte fel 2008 nyarán. A vegyes összetételű lelet összesen 107 tárgyat, köztük fegyvereket, eszközöket, félkész termékeket, továbbá unikális ékszereket és fémedényt egyaránt tartalmaz. Jelentősége, hogy a megtalálónak köszönhetően nemcsak a pontos előkerülési helyet, hanem a tárgyak lerakásának módját is sikerült rekonstruálni. A két kincslelet ismertetésén túl az előadás fő célja, hogy a feldolgozás során felmerült aktuális tipológiai, kronológiai és módszertani problémákra és megoldásra váró feladatokra hívja fel a figyelmet.

New Late Bronze Age
(Ha A–Ha B1)
depots from Transdanubia

The presentation discusses two, unpublished Late Bronze Age (Ha A–Ha B1) depots from the north- and south-eastern parts of Transdanubia. The one from Nagydobsza-Nyugat árkosi-dűlő, which consists of 263 objects, was unearthed accidentally during soil sampling, in July 1978. The assemblage in question primarily consists of semi-finished products, metallurgical by-products, failed cast objects and metal-working tools. Although its composition and technological features can be well-linked to the southern depositional practices of the Transdanubian Urnfield sphere; some of its objects can be associated with the north-eastern part of the Carpathian Basin. The depot from Kesztlőc-Bodzás-dűlő (Komárom-Esztergom county) was found in the summer of 2008 by a local metal detectorist. The Kesztlőc depot can be interpreted as a classical mixed hoard which composed of weapons, utensils, semi-finished products, unique jewellerys and a metal vessel. Besides the identification of the exact finding place, it was also possible to reconstruct the original context by the help of the finder. Apart from the brief presentation of analysed depots the main objective is to draw attention to actual typological, chronological and methodological problems.

A kút szerepe a hétköznapi életben és azon túl – A halomsíros kultúra kútja Pusztataskonyból

FÜLÖP KRISTÓF

fulopkr14@gmail.com

ELTE BTK Régészettudományi Intézet

H-1088 Budapest, Múzeum körút 4/B

Jóllehet ember és tárgy kölcsönös kapcsolatának problémája egyidős a régészettel, mint tudománnyal, vizsgálata azonban mind a mai napig elengedhetetlen kiindulópontja bármiféle tágabb értelmezésnek. E viszonyrendszer komplexitása az alkotóelemek számától és összetettségétől függően változhat. A béelt őskori kutak esetében egyértelműen egy sokszintű viszonyrendszerrel beszélhetünk.

Pusztataskony-Ledencén 2011 nyarán egy, a halomsíros kultúra klasszikus fázisához (RB C) köthető ún. rovásszerkezetű kút került napvilágra. A kút faszerkezetének öt sornyi viszonylag jó állapotban fennmaradt deszkája és a kútbetöltésből előkerült nagy mennyiségű kerámiaanyag kitűnő lehetőséget biztosít e bonyolult kölcsönhatások pontosabb megismeréséhez.

A kút egyes életszakaszai (készítés – használat – felhagyás) heterogén, nem feltétlen folytonos fázisok. Az egyes szakaszok számos változó tényezővel terheltek, ahogy az a faanyag vizsgálatából egyértelműen kiderül. A készítést befolyásoló, a régészeti anyagon nyomot hagyó látható tényezők (anyag tulajdonsága, emberi szubjektum), valamint a régészeti anyagon láthatatlan tényezők (külső környezet) együttes kölcsönhatásaiból létrejövő különböző mozdulat- és eseménysorozatok végeredménye maga a pusztataskonyi kút is.

A kút elsődleges, vízádó funkciójából fakadóan a közösség életében meghatározó szereppel bírhatott. A betöltésből előkerült gazdag leletanyag éppen azt teszi lehetővé, hogy megállapítsuk a kút településen belüli funkcionális helyzetét és szerepének fokát, kiterjedtségét az egyes háztartásokat illetően. A betöltésben jelenlévő nagy mennyiségű kerámia és néhány állatcsont, kőtárgyak egyúttal jelzik a kút elsődleges funkciójának későbbi átalakulását. A közösség és a kút kapcsolata megváltozik, a kút jelentése a közösség számára átalakul vagy akár teljesen meg is szűnik, és egy másodlagos szerepkört vesz fel.

E széleskörű és többszintű vizsgálatok a pusztataskonyi kutat készítő és használó bronzkori ember természetéhez való közelségéről, széleskörű ismereteiről és céltudatos praktikusságáról mesélnek.

The role of wells in the everyday life and beyond that – A well of the Tumulus culture from Pusztataskony

The problem of the relationship between men and artifacts is as old as the archaeology as a discipline itself, nevertheless its investigation until nowadays is one of the most important and fundamental element of any extensive researches. The complexity of this relation-system depends on the complexity and the number of the elements. The case of the wood-lined wells is such a multilevel relation-system.

In 2011 at Pusztataskony-Ledence a well with square construction made of planks belonging to the Tumulus culture's classical phase (RB C) came to light. The more or less well preserved wood planks in five rows and the abundant ceramic material from the well's filling yield a great opportunity to a closer investigation of these complicated interactions.

A well's lifeperiods (creating – usage – abandonment) are heterogeneous and not essentially continuous periods. These single phases are defined by many variables as it is clearly visible on the examined wood materials. The interaction of these on the archaeological materials visible (properties of

material, human subjection) and non-visible factors (outer environment) results in a various set of motions, actions and events, which is after all the Pusztataskony well itself.

The well through its water supplying function had a very important role in the life of the community. The abundant archaeological materials from the well's filling let us to assess the well's functional position in the community and its extension among the households. The plentiful ceramics and the few animal bones, stone artifacts indicate the later transformation of the well's primary function. The relationship between the community and the well is changed, its meaning is transformed or even ceased for the community and the well took up an other, a secondary function, so thus it became a new sphere of action.

These extensive and multilevel investigations tell us about the purposeful practicisim, the closeness to nature and the wide range of knowledge of the Bronze Age men, who created and used also the Pusztataskony well.

A rézkor és bronzkor átmenete a Dél-Dunántúlon az állatcsont leletek tükrében

GÁL ERIKA

gal.erika@btk.mta.hu

MTA BTK Régészeti Intézet

H-1014 Budapest, Uri u. 49.

A Dél-Dunántúl területéről még mindig nagyon kevés archeozoológiai információnk van a késő rézkor és késő bronzkor közötti kétezer évet illetően. Ellentétben az Alfölddel, itt nem voltak tell-települések, amelyek jól leképezni látszanak az egykori társadalmi-gazdasági hierarchia állapotát. A mindenkor sík telepek szerkezetének változásai, központok megjelenése utalnak a fémművességgel és távolsági kereskedelemmel, helyváltoztatással együtt járó társadalmi és gazdasági dinamikára.

Régészeti állattani szempontból érdekes jelenség – és a jelenlegi kutatás egyik legfontosabb kérdése – a sertések helyenkénti és időszakonkénti előtérbe kerülése a késő rézkor és kora bronzkor idején, függetlenül a megbízhatóan kimutatható szárazabb vagy csapadékosabb fázisoktól. Nem tudjuk még, hogy pusztán környezeti vagy valamilyen kulturális hatás okozta ennek a fajnak a hirtelen gyakoriságát az ételmaradékokban és áldozati gödrökben egyaránt, és mi áll a változások mögött. Helyi „sertéskultuszról” van szó vagy nagyon is gyakorlatias módon a legszaporább, másodlagosan nem hasznosítható állat maximális kihasználásáról van szó, immár egy letelepedett életvitel keretében, és tartalékolják az igázásra, kocsivontatásra, tej- és gyapjútermelésre alkalmas szarvasmarhát és kiskérődzőket. Előadásomban ezekre a kérdésekre keresem a választ dél-dunántúli késő rézkori és kora bronzkori archeozoológiai eredmények kapcsán.

A szerző kutatását az OTKA NF 104792 sz. projekt támogatja.

The change from the Copper to the Bronze Ages in Southern Transdanubia as reflected by archaeozoological remains

There is still a major paucity of archaeozoological information concerning the two millennia between the Late Copper and Late Bronze Ages in Southern Transdanubia. In contrast to the Great Hungarian Plain, there were no tell settlements in this region that could have been used in reconstructing economic and social hierarchies characteristic of this time period. Changes in the structure of horizontal settlements, however, show the emergence of centres indicative of the economic and social dynamics resulting from the development of metallurgy, long distance trade and increasing overall mobility.

From an archaeozoological point of view one of the most interesting phenomena – and a focal question to this research – is the oscillation of pig exploitation. An increase has been noted toward the Late Copper Age and Early Bronze Age regardless of the reliably documented changes between humid and dry periods. At this point the role of environmental factors is poorly understood and possible cultural influences are similarly unknown behind the occasional increase in the number of pig remains both among the food refuse and in ritual contexts. Are these signs of a local ‘pig cult’ or simply the rational and targeted exploitation of a single-purpose meat animal under the influence of increased sedentism? Is pork a substitute for the meat of ruminants whose secondary exploitation for milk, wool or labour makes more sense than their culling before their working lives end? A number of questions shall be discussed by

analysing the archaeozoological results from a number of Late Copper and Early Bronze Age sites in Southern Transdanubia.

This research is granted by the Hungarian Scientific Research Fund (OTKA Project NF 104792).

Kőeszközök és társadalomrégészet a magyarországi bronzkor kutatásában

PRISKIN ANNA

priskin.annamaria@pte.hu

Pécsi Tudományegyetem

Régészet Tanszék

H-6724 Pécs, Rókus u. 2.

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Prehistòria

A magyarországi bronzkor kutatásában a kőeszközöket főként techno-tipológiai módszerekkel elemzik, ugyanakkor hiányzik ezen tárgyak tágabb, politikai-gazdasági kontextusban való vizsgálata. A bronzkori társadalmak mindennapjaiban fontos szerepet játszhattak a kőeszközök, a bronzkori gazdasági életben még megfigyelhető ezek dominanciája. Előadásomban két esettanulmány segítségével kívánom bemutatni, hogy a kőeszközök vizsgálatával hogyan vonhatók le társadalomrégészeti következtetések.

A többszintű települési hierarchiával rendelkező komplex közösségek ilyen alapon történő elemzése esetén fontos kérdés lehet, hogy vajon a kőeszköz nyersanyag felhasználásban kirajzolódik-e egyértelműen a települési hierarchia megléte, illetve a politikai/gazdasági hatalom birtokosa felügyelte-e a kőeszköz nyersanyagok elosztását és a kézműves specializációt? Ezen kérdésekre az első esettanulmányban bemutatott, a Benta-völgy középső bronzkori Vatya lelőhelyein előkerült pattintott kőeszközök vizsgálati eredményei adhatnak választ.

A második esettanulmány az élelemtermelésben használt kőeszközök vizsgálatának elméleti alapjait kívánja bemutatni, amelyhez Csanádpalota-Földvár késő bronzkori lelőhely kőeszköz leletanyagának előzetes vizsgálati eredményeit is felhasználom. Többek között olyan kérdésekre keresem választ, hogy milyen nyoma lehet az élelmiszertermelésnek az adott közösség kőeszköz-leletanyagában, hogyan rekonstruálható ezekből az élelmiszertermelés szerveződése, illetve hogyan tükrözheti az élelmiszertermelés módja ezeknek a közösségeknek a társadalmi/gazdasági berendezkedését.

Lithic tools and social archaeology in Bronze Age research in Hungary

In Hungarian Bronze Age research lithic tools are mostly analysed with techno-typological methods. The analysis of these tools in a political-economic context has been missing so far. Lithic tools played a significant role in the everyday life of Bronze Age society and their dominance can still be observed in Bronze Age domestic economy. Through two case studies I would like to demonstrate in my presentation how social archaeological conclusions can be reached through the analysis of lithic tools.

In this type of analysis of complex societies with multi-level settlement hierarchies important questions include: Does the distribution of lithic raw materials reflect settlement hierarchy? Did the political/economic leader of a multi-level hierarchy control the distribution of raw materials and craft-specialization? The analysis of chipped stone tools from Middle Bronze Age Vatya settlements in the Benta Valley may answer these questions.

The second case study is based on the preliminary results of the analysis of stone tools from the Late Bronze Age settlement of Csanádpalota-Földvár. Here I would like to present the theoretical background of the analysis of stone tools used in food processing. I will try to answer questions such as: What kind of traces of subsistence economy can we observe in the grinding stone material of a Bronze Age community?

How can we reconstruct the organization of food processing in these communities? How do food processing methods reflect the social/economic structure of these communities.

Ariadné fonala – az eszközöktől a bronzkori textilművességig

PÁSZTÓKAI-SZEŐKE JUDIT

pszeoke23@gmail.com

H-9400 Sopron, Juharfa út 13.

Annak ellenére, hogy a bronzkori Európa más térségeitől eltérően a Kárpát-medencéből jelentős mennyiségű textilkészítésre használt szerszám ismert, mindezidáig a korszak helyi kutatóinak érdeklődését nem igazán sikerült a leletcsoport iránt felkelteni. A tervezett előadás célja annak bemutatása, miként lehet ezen eszközök régészeti kontextusukkal való együttes elemzésén és értelmezésén keresztül a helyi kézművesség egyik ágának megismeréséhez közelebb jutni.

A kézművesség a tárgyalakotás legfőbb aktusa, ebből adódóan a létrehozott tárggyal lehet leginkább jellemezni (=textilművesség). Ennek a mesterségbeli jártassággal együttjáró tevékenységnek részét képezi az elkészítendő végtermék formai vizionálása, valamint kivitelezésének képessége. Minden olyan eszköz textilműves szerszámnak tekinthető, amelyet a vizsgálat alá vont társadalomban textilkészítés céljából terveztek meg, készítettek el és használtak fel. Maga a szerszám önmagában hordozza a felhasználása során alkalmazott technológiát is, amely minden társadalomban „*the physical rendering of mental schemas learned through tradition and concerned with how things work, are to be made, and to be used*” (Lemonnier, P. [ed.]: *Technological choices: Transformations in material culture since the Neolithic*. London 1993).

A technológiának a társadalmiakon túl létezik egy szigorúan anyagi aspektusa is, amely a tevékenységhez megkerülhetetlenül kapcsolódó egyetemes fizikai törvényszerűségekből adódik. A szerszámok így egy-részt a technológiai folyamat fizikai valóságát, másrészt az adott közösség által az elérhető technológiai lehetőségek közül választottakat is kitűnően tükrözik. Minden társadalom az elérhető technológiai lehetőségek közül egyeseket megragad, adoptál, fejleszt, ugyanakkor másokkal felhagy: tudatos szisztematikussággal hozva meg a rá jellemző választásokat, melyek következtében a szerszámkészletek is változhatnak.

Mind egyéni, mind társadalmi szinten a kézművesség teremtő-termelő emberi tettnek tekintendő. Egy adott társadalom tagjai, illetve egyes tagjaiból álló közösségei egy bizonyos funkciót betöltő tárgy esetében a nyersanyag-választással, a végtermék elkészítésével, annak végső megjelenésével, valamint használatával kapcsolatban közös elképzeléseiket valósítják meg. A technológiai, illetve a termelés szervezettségében beálló változásokat gyakran a politika is befolyásolhatja: új tárgytípusok, technikai folyamatok és *know-how* alkalmazása közvetve hatást gyakorolhat a társadalmi-gazdasági szervezetekre is, melyek viszont a technológiai rendszerre hatnak ki.

Following a clew – from tools to textile production in the Bronze Age

Despite the abundant archaeological evidence from the Carpathian Basin for textile tools of non-perishable material, this valuable material corpus has not drawn much academic attention so far. Breaking with this tradition, this presentation intends to introduce the methods of how to grasp the local textile production with analysing this valuable evidence of textile tools found in archaeological context.

Craft is the very act of creating the object and thus it can be best defined by the object created (=textile craft). It is a skilled activity involving the ability to envision the shape and form of the produced outcome, and of implementing this vision in the making. Each implement which was designed, prepared and used

for the clear purpose of producing textile in the studied society is considered here as a textile tool. A tool itself embeds technology, which in any society is always “the physical rendering of mental schemas learned through tradition and concerned with how things work, are to be made, and to be used” (Lemonnier, P. [ed.]: *Technological choices: Transformations in material culture since the Neolithic*. London 1993). However, besides these social representations, technology also has a strictly material aspect relating to the inescapable and universal physical laws involved in action. Tools, thus, are excellent mediators to make understandable the physical actions involved in a technical process and the technical options and choices of a certain society. As societies seize, adopt or develop certain technical features and dismiss others – they make systematic and deliberate technological choices. Consequently, the tool-kits can also change along these technological choices. Craft is a human act of production on both levels of the individuals and the society.

In a given society people or groups of people share sets of ideas regarding how a raw material or an artefact must be made, what it must look like, and how it should be used in order to fulfil a particular technical function. Politics is often an issue for technological change or changes in the organization of the production. The use of new artefacts, technical procedures and know-how has obvious indirect effects on socio-economic organizations, which in turn act on the technical system.

Jegyzetek — Notes

Jegyzetek — Notes

Kapcsolatok – Rendszerek

INTERACTIONS – NETWORKS

Világrendszer a kora bronzkorban? Az i. e. 3. évezredi interregionális kapcsolatok elemzési lehetőségei

SZEVERÉNYI VAJK
szeverenyi.vajk@btk.mta.hu
MTA BTK Régészeti Intézet
H-1014 Budapest, Úri u. 49.

Az interregionális kapcsolatok igen fontos – gyakran kiemelkedő – szerepet játszanak az őskori társadalmak fejlődésében, a társadalmi, gazdasági és kulturális változások folyamataiban. Ebből a szempontból az i. e. 3. évezred különleges helyet foglal el Nyugat-Eurázsia ős- és ókorában: a közel-keleti és kelet-mediterráneumi korai államok, „civilizációk” között olyan szoros politikai, gazdasági és társadalmi kapcsolatok alakultak ki, amelyek alapvetően átalakították nem csak a régió, hanem a teljes eurázsiai „bronzkori oikumené” struktúráját és a történelmi folyamatok komplexitását. Ezt a kapcsolatrendszert több kutató világrendszerként írja le, amelyben a centrum, a félperiféria és periféria közösségei között olyan strukturális kapcsolatok alakulnak ki, amelyek következtében szinkronban változnak.

De vajon mi lehetett az i. e. 3. évezredi őskori Közép-Európa szerepe ezekben a folyamatokban? Milyen hatással voltak rá ezek az új kapcsolatrendszerek? Leírható-e egyáltalán a Kárpát-medence szerepe a világrendszer-elmélettel, és ha nem, milyen más megközelítési módok léteznek?

World-system in the Early Bronze Age? Interpreting interregional interaction in the third millenium BCE

Interregional interaction often played a very important – even fundamental – role in the development of prehistoric societies and in the processes of social, economic and cultural change. In this respect the third millennium BCE has a special place in the prehistory and ancient history of Western Eurasia: such close political, economic and social relationships emerged between the early states and ‘civilisations’ of the Near East and the Eastern Mediterranean that fundamentally reshaped the structure and the complexity of historical processes not only in the region, but in the whole “Bronze Age oikumene” of Eurasia. This system of connections has been described by a number of scholars as a world-system, in which such structural relationships were formed between the centre, the semi-peripheries and the peripheries that led to their synchronous changes.

But what was the role of the third-millennium BCE prehistoric Central Europe in these processes? How was it affected by this new system of connections? Can the role of the Carpathian Basin be described by world-systems theory at all? If not, what other approaches can be used?

Keleti hatások harapófogójában.
Bronzkori kultúrák
a Dél-Dunántúlon

SZABÓ GÉZA

kaladeaa@gmail.com

Wosinsky Mór Múzeum

H-7100 Szekszárd, Szent István tér 26.

A magyarországi bronzkor kutatásának eredményeit az 1990-es évekig összefoglaló frankfurti kiállítás katalógusának tanulmányai között már jól látszott az a feszültség, ami a korábbi évtizedek történeti-időrendi felfogása és az akkori újabb eredmények között jelentkezett. A radiokarbon datálásoknak köszönhetően általánosan elfogadottá vált a hosszabb bronzkori kronológia, de az egyes kultúrák kialakulásával, kapcsolatrendszerével, időrendjével kapcsolatos véleményekben még gyakran szembetűnő a koherencia hiánya.

Előadásomban kísérletet teszek a korábbi és az újabb kutatási eredmények alapján egy egységesebb, a kora bronzkortól a középső bronzkor végéig a Dél-Dunántúl területét lefedő történeti-időrendi kép kialakítására. Bóna Istvánnak a Kárpát-medence bronzkorában a délkeleti, balkáni kapcsolatokat hangsúlyozó eredményeit a keleti, gyökereiben kifejezetten a sztyeppe felé mutató kapcsolatok tükrében szeretném újragondolni.

A jelképes harapófogó északi részét a Kárpátokat nagyrészt kikerülő zsinórdíszesek jelentik, akiknek jellegzetes edényeik, hanyatt fekvő, oldalra döntött lábú halottaik azonban a Kárpát-medence nyugati felében, a Bécstől északnyugatra mintegy 40 km-re lévő Franzhausen I temetőben is előkerültek. Az újabb kutatási eredmények pedig arra utalnak, hogy a Somogyvár–Vinkovci-kultúra népeiségének Fertő-tó környéki megjelenése végső soron a zsinórdíszes hullámhoz hasonló folyamat déli tükröződésének tekinthető. A nagy változás akkor következik be, s záródik össze végleg a fogó, amikor a zsinégdíszesek leszármazottai a Kárpát-medence északnyugati csücskéből megindulnak a Dunántúl belseje felé. A somogyvári népeiség egy része a Duna mellé, a Nagyrév-kultúra területére húzódik, mint azt a tellek kora bronzkor 2–3 határára keltezhető rétegeiben megjelenő edényeik mutatják. Más részük helyben marad és beolvad a kialakuló mészbetétes edények népe kultúrájába. Ez egyben a rézkor–kora bronzkor átmenetének a Kárpát-medence keleti és nyugati felében eltérő alapokon, de hasonló, sztyeppei eredetű hatások formálta időszakának a végső lezárását is jelentette. A kora bronzkor 3 időszaktól a Dunántúlon is már a középső bronzkor végéig a nagy kiterjedésű kultúrák, a mészbetétes edények népe és a Vátia-kultúra folyamatos fejlődése figyelhető meg.

Caught between the pincers of
oriental influences. Bronze Age
cultures in Southern Transdanubia

The tension between the traditional historical-chronological concept of the Hungarian Bronze Age and the results of the most recent research has already been apparent since the compilation of the Frankfurt's exhibition catalogue, a comprehensive collection of results yielded by all studies concerning this period and conducted before the 1990s. As radiocarbon dating method became more and more accessible for the examination of finds, a much longer time span of the Bronze Age chronology became widely accepted. However, the exact place of certain cultures in this new chronology and the relations between Bronze Age cultures are still to be clarified.

My lecture aims to set up a more coherent historical chronology of the southern Transdanubian region that spans over the Hungarian Early Bronze Age and the Middle Bronze Age, based on the results of the

most recent research. Additionally, István Bóna's concept, emphasizing the connections of the area in the Bronze Age to the south-eastern direction, to the Balkans, might also be reconsidered based on novel findings that show close relations to the eastern direction, with the steppe.

The Corded Ware culture, occupying an enormous area north of the Carpathian Mountains, might be regarded as the northern part of a symbolic pincer. Typical Corded Ware pottery and graves with bodies lying on their back, legs tilted to the side, have also been uncovered in the western part of the Carpathian Basin, for example at the burial site of Franzhausen I, 40 km northwest of Vienna. Novel results suggest that the appearance of a population belonging to the Somogyvár–Vinkovci culture in the Fertő area can be regarded as a southern counterpart of the Corded Ware culture. The great changes, also causing the symbolic pincer to close, are initiated by the migration of the descendants of the Corded Ware culture from the north-western end of the Carpathian Basin to the central areas of the Transdanubian region. Part of the Somogyvár–Vinkovci population settles on the banks of the Danube, in the territory of the Nagyrév culture; as it is also evident from the appearance of their typical pottery on tell sites, in the layers to be dated to the transition period between Hungarian Early Bronze Age 2 and 3. Other parts of the population stay in place and become merged into the emerging Encrusted Pottery culture. This event can also be regarded as the final act of the transition period between the Copper Age and Bronze Age in the Carpathian Basin that was shaped, albeit on different foundations, by oriental influences from the steppe both in the eastern and the western parts of the area. From the Hungarian Early Bronze Age 3 period until the end of the Middle Bronze Age, the spreading of Encrusted Pottery populations, the continuous development of the Vatya culture can be seen in the Transdanubian region as well.

Kora bronzkori kapcsolat- rendszerek és a tellek kialakulása Kelet-Magyarországon

DANI JÁNOS

drdani@gmail.com

Déri Múzeum

H-4026 Debrecen, Déri tér 1.

CSÉKI ANDREA

andrea.cseki@mnk-nok.gov.hu

Magyar Nemzeti Múzeum

Nemzeti Örökségvédelmi Központ

H-4400 Nyíregyháza, Tünde u. 13/B

A Kárpát-medence kora bronzkori fejlődésére vonatkozó korábbi lineáris és főként diakron elképzelések helyett mára egy több szálon futó, gyakran – részben vagy egészen – szinkron jelenségeken alapuló mozaikos kép bontakozik ki előttünk az elmúlt 20 év újabb kutatásainak eredményeként. Ezt a sokszínű kulturális képet láthatjuk a Tiszától keletre lévő területek kora bronzkorában is. Előadásunkban elsősorban a Tiszától keletre található régió kora bronzkori kapcsolatrendszerét próbáljuk felvázolni.

A különböző anyagi kultúrájú (főként a kerámiaművességük alapján elkülönített) közösségek között a kora bronzkor „hajnalától” megfigyelhető, kezdetben sporadikus és Kelet-Európa felé mutató kapcsolatok egyre intenzívebbé válva, a Kr. e. 2200–2000 közötti időszakban már kapcsolatrendszerre szélesednek. A globális (klíma, földrajzi-ökológiai adottságok) és társadalmi-gazdasági (demográfia, gazdálkodási mód, építészeti hagyományok), valamint mentális-vallási (közösségi együttélés, szakrális élet) faktorokon kívül ennek köszönhető és talán részben ezzel is magyarázható a tell-települési forma hirtelen, újbóli felemelkedése a fent említett időszakban. Örökzöld témája ez a kora és középső bronzkorral foglalkozó kutatásnak: a bronzkori tellek „virágkorát” nem lehet egyszerűen, és főként egyetlen tényezővel magyarázni (mint ahogyan a tellek felhagyását sem a koszideri korszakot követően). A kezdetek/gyökerek bemutatásával az ’emberi’ tényező fontosságára kívánjuk újra felhívni a figyelmet.

Early Bronze Age networks and the emergence of tells in Eastern Hungary

Instead of the earlier (from the 1950-ies until the 1990-ies) unilinear and mainly diachronic narratives concerning the Early Bronze Age of the Carpathian Basin, today we can recognize a very mosaic picture based on – partly or in whole – synchronous cultural phenomena, thanks to the intensive research of the past 20 years. This colourful image can also be observed during the Early Bronze Age of the territory of Tisántúl. In this presentation we are trying to sketch the Early Bronze Age network of the eastern part of the Great Hungarian Plain.

Becoming more and more intense but in the beginnings, at the dawn of the era yet sporadic and East European oriented relations of the Early Bronze Age communities with various material cultures (mainly characterized based upon their ceramics) had already formed a real network between 2200–2000 BC. Beside the global natural (climatic, geological and ecological) and socio-economic factors (demography, subsistence strategy, architectural traditions), as well as the psychological-religious sphere (community life, sacral life and practice) this cultural network could be one of the main reasons for the re-emergence and flourishing of tell-settlements from the end of the Early Bronze Age. This is an “evergreen” topic of

the Bronze Age research: the “golden age” of the Bronze Age tells cannot be explained so easily, and with only one factor (just as the abandonment of the tells after the Koszider Period). We would like to call attention to the “human” factor with the presentation of the roots.

Mészbetétes kerámia az Alföldön:
helyi vagy idegen?
A tószeg-laposhalmi tell-település
kerámiaanyagának összehasonlító,
archeometriai vizsgálata

BODNÁR CSABA

bodnar.cs@gmail.com
ELTE BTK Régészettudományi Intézet
H-1088 Budapest, Múzeum körút 4/B

KREITER ATTILA

attila.kreiter@gmail.com
Magyar Nemzeti Múzeum
Nemzeti Örökségvédelmi Központ
H-1113 Budapest, Daróci út 3.

TÓTH MÁRIA

totyi@geochem.hu
MTA CSFK Földtani és Geokémiai Intézet
H-1112 Budapest, Budaörsi út 45.

MAY ZOLTÁN

may.zoltan@ttk.mta.hu
MTA Természettudományi Kutatóközpont
Anyag- és Környezetkémiai Intézet
H-1117 Budapest, Magyar tudósok körútja 2.

PÁNCZÉL PÉTER

p.panczel@gmail.com
Magyar Nemzeti Múzeum
Nemzeti Örökségvédelmi Központ
H-1113 Budapest, Daróci út 3.

Előadásunkban a Dunától keletre, kora bronzkor végi és középső bronzkori lelőhelyeken felbukkanó mészbetétes díszű kerámia kérdését járjuk körül, főként ezen edények eredetére, funkciójára és jelentésére fókuszálva.

A kutatás már régóta rámutatott, hogy a dunántúli régészeti anyagban általános, mészbetétes technikával díszített Kisapostag-, ill. ún. dunántúli mészbetétes kerámia stílusában készült edények a Kárpát-medence keleti felének számos, egykorú lelőhelyén is előkerülnek, noha ezen lelőhelyek régészeti anyagában meglehetősen ritka és szokatlan, „idegen” elemnek tekinthetők. A jelenség magyarázatára több elképzelés is született. Általános felfogás szerint ezek az edények tényleges importtárgyak voltak, melyek a Dunántúlról származnak, és elvándorló népcsoportok anyagi nyomaival, vagy az edények esztétikai értékén, esetleg tartalmán alapuló kereskedelmi tevékenységgel hozhatók összefüggésbe.

Előadásunkban ezen tárgycsoport „idegen” voltát vizsgáljuk meg részletesebben. A következő kérdésekre keressük a választ: 1) a Kárpát-medence keleti felében előkerült mészbetétes technikával díszített edények tényleges dunántúli importok voltak-e? 2) hogyan, milyen közvetítéssel terjedtek el a helyi, alföldi kontextusokban e ritka és szokatlan technikák (inkrusztáció) (ill. a hozzájuk kapcsolódó dunántúli formák és motívumok)? 3) a helyi fazekasok (ill. közösségek) hogyan vették át és integrálták ezen új, „idegen” technikai és stíluselemeket saját hagyományaikba?

A fenti kérdéseket szem előtt tartva elsőként általános áttekintést adunk a Dunán innen talált mészbetétes edények térbeli elterjedéséről, változatos leletkörülményeiről, ill. mennyiségi és minőségi tulajdonságairól, majd egy korabeli Tisza menti tell-település, Tószeg-Laposhalom kerámianyagára fókuszálva bemutatjuk az itt előkerült mészbetétes („idegen/import”) és nem mészbetétes („helyi”) edények makroszkópikus, petrográfiai, XRF és LA-ICP-AES módszerekkel történt részletes összehasonlításának eredményeit.

Encrusted pottery in eastern
contexts: “foreign” or local? A case
study of the pottery from
Tószeg-Laposhalom tell settlement
- a comparative archeometrical
approach

In this paper we are going to focus on the issues of origin, function and meaning of encrusted pottery found and distributed in Early Bronze Age and Middle Bronze Age archaeological contexts on the Great Hungarian Plain.

It has been recognised for a long time that vessels with encrusted decorative techniques and motives of Kisapostag and Transdanubian Encrusted Pottery style had appeared also in the eastern Carpathian Basin in the remains of various contemporaneous sites, where however they seem to be rare and “foreign”. In connection with this phenomenon many explanations have been developed. The most frequent interpretations consider these vessels as imports which originated from the western Carpathian Basin, either as the material remains of groups of people moving from Transdanubia to the east, or as a special kind of trade ware which was exchanged for its own aesthetic value, or for its content.

The central issue of our paper aims to examine the meaning of the term “foreign” in the case of this pottery group. We will address such questions 1) whether these encrusted vessels found in eastern contexts were real imports which had been produced in Transdanubia, 2) how these rare and in the local eastern contexts mostly unusual practices (encrusted techniques and associated motives/forms) could have been transmitted through long distances, 3) how these “foreign” practices were appropriated and integrated in the new, local milieus.

In order to reach these aims, after surveying the spatial distribution, the various archaeological contexts, and the qualitative and quantitative attributes of vessels found with this decorative type east of the Danube, we are going to focus in more detail on the material of an EBA–MBA tell settlement, Tószeg-Laposhalom. With the help of macroscopic, petrographic, XRF and LA-ICP-AES analyses we will compare the various material (formal, decorative and technological) attributes of the encrusted (“foreign”) and the non-encrusted (“local”) pottery found at the site.

Folyók, mint kommunikációs csatornák a középső és késő bronzkor átmeneti időszakában

MALI PÉTER

mali.pter@gmail.com

„Matrica” Múzeum és Régészeti Park

H-2440 Százhalombatta, Gesztenyés u. 1–3.

Az előadás témája a Duna és Dráva vidék kapcsolatainak bemutatása a koszideri periódusban, amikor a halomsíros kultúra megjelenik a Kárpát-medencében. Az eddigi kutatás azt mutatja, hogy a településeken erős helyi hagyományok és többé-kevésbé követhető külső hatások jelennek meg. Mindezek segítségével felrajzolhatóak a korszak kapcsolati rendszerei, ezzel is segítve a korszakváltás folyamatainak megértését.

A koszideri időszakban a teljes kommunikációs rendszer változáson megy keresztül. Az észak–déli irányú fő útvonal (Balti-tenger–Balkán) veszít jelentőségéből és az új útvonal már csak keresztezi azt, kiegészülve néhány, a régi útvonal felé tartó mellékszállal (Dráva). Ezzel egyidőben a nyugat–keleti útvonal (Dél-Németország–Felső-Tisza-vidék) a korábbinál erősebbé válik. Ez a váltás látható a kapcsolatok résztvevőinek és intenzitásának változásában, aminek következtében új területek és kultúrák emelkednek fel, míg mások lehanyaglanak.

Baranya és Pest megye egykori településeinek vizsgálatával a Duna és a Dráva fontossága egyértelműen kimutatható. Egyes területeken a korábbi kutatásokhoz képest jóval változatosabb kép figyelhető meg. Ez részben arra vezethető vissza, hogy a halomsíros kultúra hatásai milyen útvonalon érték el a régiót és hogyan változott meg a terület szerepe az új kapcsolati hálóban.

A két terület vizsgálata alapján elmondható, hogy a Kárpát-medence középső területeire két fő útvonalon jutott el a külső hatás. A meghatározóbb útvonal Alsó-Ausztriából indulva, Stájerországon keresztül a Dráva-mentén, majd a Dunához csatlakozva dél felé tartott. A másik útvonal részben szintén Alsó-Ausztria felől kiindulva, de egy alapvetően délnyugat-szlovákiai központból a Duna mentén éri el a Dunakanyar régióját, ahol a folyót elhagyva kelet felé, az Alföld irányába folytatódik. Ennek következtében a folyó jobb parti területei jóval izoláltabban fejlődnek tovább. A Dunakanyar és a Dráva torkolat közötti Duna szakasz külső kapcsolatrendszere, különösen a megelőző középső bronzkor időszakával összehasonlítva, meglepően gyenge marad.

Rivers as communication routes in the Middle and Late Bronze Age transition period

The presentation is about the connections made along the Danube and the Drava rivers at the younger phase of the Koszider period, when the transition to the Tumulus culture took place in the Carpathian Basin. Research shows that the early Tumulus culture settlement sites show a heavy local tradition along with more or less traceable foreign influences. With the help of these influences the lines of connections in this period can be drawn, helping us understanding the process of the changes occurring in this period.

The overall communication network reflects a change in this period: the former main north–south route (Baltic Sea–Balkan) loses its significance, the new north–south route only crosses it, with a few side tracks to connect with the old route (Drava river), but the west–east route (South Germany–Upper Tisza) gets stronger than before. This shift is visible in the change of the participants of the exchanges and the strength of these connections, causing the rise of new territories and traditions, and the fall of others.

Based on settlements in Baranya and Pest County the significance of the Danube and Drava rivers is clear. The study shows that the different territories are much more diverse than previously thought and

this can be led back, partly, to the routes where the Tumulus material culture and ideas reached them, and their place in the changed communication network.

The two cases show that in this period there are two main visible routes of influence. The stronger one runs from Lower Austria through Styria and along the Drava, then to the south along the Danube. The other one starts from Lower Austria as well, but its main influential centre is southwest Slovakia, and it uses the Danube as a connection until the Danube bend where it continues to the Great Hungarian Plain on the eastern side of the river, leaving the western bank more isolated. The connection on the Danube section between the Danube bend and the Drava mouth is surprisingly weak, especially when compared to the previous period.

Észrevételek a halomsíros kultúra
nyugat-dunántúli geneziséhez.
A bütyöklábas korsók és a
bordadíszes amforák

ILON GÁBOR

gabor.ilon@mnm-nok.gov.hu
Magyar Nemzeti Múzeum
Nemzeti Örökségvédelmi Központ
H-9700 Szombathely, Szófia u. 33–35

1986-ben készített egyetemi szakdolgozatomban a magyarádi kultúra északnyugat-dunántúli hatásával foglalkoztam. Ennek vezérfonalát a bütyöklábas bögrék/korsók jelentették. 1999-ben a nagydémi korai halomsíros (koszideri korú) temető néhány sírja és az ezzel egykorú hegykői edénydepó közreadásakor – mivel mindkét lelőhely anyagában voltak ilyen edények – publikáltam korábbi gyűjtésem lelet- és lelőhely-kataszterét. 2012-ben pedig a bütyöklábas edénytípust is tartalmazó veszprém-kádárta-geleméri edénydepó (*symposium*) maradványait ismertettem.

Jelen új feldolgozásom apropóját a 2009–2011 között a ménfőcsanaki Széles-földek területén folytatott feltárásom hasonló vonatkozású emlékei adják. Itt egy bütyöklábas aljtöredék egy rituális cselekményre (építési áldozat emberrel?) utaló gödör anyagából is előkerült, amit 2014-ben közöltem. Korábban azonban feltártam (1984–1988) és publikáltam (1996) egy, az edénytípushoz tartozó aljtöredéket a Németbánya-Felsőerdei-dűlő késő halomsíros–korai urnamezős korú (RB C2/D–RB D2/Ha A1 átmenete) tell település idősebb fázisából.

Mindezek után úgy gondoltam, hogy érdemes – a halomsíros időszak kronológiája kapcsán – az alcímbe rögzített edénytípusokkal és azok eredetének kérdésével foglalkoznom, és egyúttal közzé tennem a ménfőcsanaki település ezen edények kapcsán érintett jelenségeinek emlékanyagát.

Notes to the genesis of the
Tumulus culture in Western
Transdanubia. Jars with knob-feet
and amphorae with plastic ribs

Completed in 1984, my MA thesis focused on the influence of the Mad'arovce/Magyarád culture on North-western Transdanubia, Hungary. Beakers and jars with knob-feet represented its subject matter. In 1999 I published a comprehensive register of artefacts and findspots of my preceding collections in connection with a few burials found in the cemetery of Nagydém dating to the Early Tumulus culture (Koszider period) and with a vessel depot found in Hegykő dating to the corresponding period, because both assemblages unearthed on these Hungarian findspots contained vessels of the corresponding character referred to above. In 2012 I reported on the remains of a vessel deposition (*symposium*) found in Veszprém-Kádárta-Gelemér (Hungary) that also contained the knob-feet type.

The reason for my most recent data processing is attributed to finds unearthed during an archaeological excavation I supervised on the so-called Széles-földek of Ménfőcsanak (Hungary) between 2009 and 2011. A fragment of the base of a jar with knob-feet laid in a pit, which may refer to a ritual act (human sacrifice made in the course of building?). It was published in 2014. Nonetheless, another base fragment connected to this type of vessel was found (between 1984 and 1988) in a tell unearthed at Németbánya-Felsőerdei-dűlő (Hungary) dating to the older phase of the Late Tumulus–Early Urnfield period (transition of RB C2/D–RB D2/Ha A1). It was also published in 1996.

Linked to the chronology of the Tumulus culture, I subsequently decided to concentrate on the types of vessels marked in the subheading above and their origin; and at the same time to publish finds of features to be associated with such types of vessels found in the aforementioned settlement in Ménfőcsanak.

Adatok a Kárpát-medence
és Északkelet-Itália
késő bronzkori kapcsolataihoz

JANKOVITS KATALIN

jankov@btk.ppke.hu

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

H-1088 Budapest, Mikszáth Kálmán tér 3.

A Kárpát-medence és Északkelet-Itália között a késő bronzkor folyamán (*Bronzo recente, bronzo finale* időszak) a kulturális és kereskedelmi kapcsolatok, interakciók egyre intenzívebbé váltak. Jól szervezett kereskedelmi *koiné* hálózta be e területeket. Elsősorban a társadalmi elit szintjén a luxustermékek, presztízstárgyak esetében jelentkeznek a kapcsolatok. Kiemelném a toreutikához tartozó tárgyakat, a bronz-edényeket (szitula, fogantyús bronzserpenyők), és a védőfegyverzetet (lábszárvédő-lemezek), melyeket főleg a fegyveres arisztokrácia használt. Északkelet-Itáliában a szitulák fejlődését a kerámia utánzataik alapján is jól nyomon követhetjük. A toreutikus munkák esetében feltételezhetjük, hogy a műhelyek között is létez-hettek kapcsolatok, mivel azonos technikát és díszítő motívumokat alkalmaztak a tárgyakon. Ez Európa különböző területein közös ideológiai és vallási háttérre is utal a késő bronzkorban.

New data on the relationships
between the Danube-Carpathian
area and North-eastern Italy
in the Late Bronze Age

Relationships between the Danube-Carpathian area and North-eastern Italy became more intensive in the Late Bronze Age (*Bronzo recente, bronzo finale*) due to the well organized exchange network. These contacts are indicated mainly by prestige goods. In the Late Bronze Europe a group of metal workshops was specialized in the production of toreutic art. The objects made by toreutic artisans were used by the *élites* of the society, especially by the warrior aristocracy. I differentiate two principal groups among these objects: on the one hand situlae and bronze pans with handles, and on the other hand defensive armour (greaves). The development of the metallic situlae in Italy can be observed on ceramic imitations. Based on similarities of both decorative motifs and working technique, greaves from Northern Italy and Central Europe can be related to the same metal production sphere. These two groups, like other objects of prestige, belonged to the European *koiné* of toreutic art with common ideological and ritual background.

Jegyzetek — Notes

Jegyzetek — Notes

Kutatók – Módszerek

RESEARCHERS – METHODS

Százhalombatta Archaeological eXcavation (SAX) projekt céljai és eredményei

VICZE MAGDOLNA

vicze@matricamuzeum.hu

„Matrica” Múzeum és Régészeti Park

H-2440 Százhalombatta, Gesztenyés u. 1–3.

A magyarországi középső bronzkori tell-települések kutatása a 20. század végére bizonyos szempontból elérte határait. A fő kutatási kérdéseket egyrészt a régi kultúrtörténeti nézőpont, másrészt az 5×5 méteres ásatási szelvényekben folyó feltárások határolták be. Nyilvánvalóvá vált, hogy új és komplex településkutatási megközelítést, új kérdésfelvetéseket és új metódusokat kell alkalmaznunk. Akkoriban úgy gondoltuk, hogy ez, egy kezdeteitől nemzetközi együttműködésen alapuló projekt segítségével valósítható meg. Így kezdődött a Százhalombatta Archaeological eXcavation (a SAX) projekt svéd, amerikai és magyar partnerekkel. A kutatás újszerű volt, megalapozott interdiszciplináris módszerek bevezetésével és a bronzkori tellek társadalmi értelmezésének hangsúlyozásával. Tudományos módszerek sorát kezdtük el alkalmazni a részletes ásatási technika elérése, és a tell fejlődése megértésének érdekében; milyen viszonyban voltak az egyes alkotóelemei és milyen tevékenységek folytak a különböző részein. A projekt máig változatlan intenzitással folytatódik, alkalmanként további változásokat hozva a kutatás eszköztárában, de változatlanul az ásatási technika fejlesztése és a magyarországi tellek megértéséhez való hozzájárulás céljával.

Aims and goals of the Százhalombatta Archaeological eXcavation (SAX) project

The Hungarian Middle Bronze Age tell research has reached its limits by the end of the 20th century. The main research questions on the one hand were framed within the long-standing culture-historical paradigm, and on the other hand were limited by the customary 5 m by 5 m excavation trenches. It became evident that a new and complex settlement research approach, with new questions and new methods, needed to be introduced. At that time, in our opinion this could be ascertained with a project that is based on international collaboration from the start. Thus the Százhalombatta Archaeological eXcavation (i.e. the SAX) Project has been initiated with Swedish, American and Hungarian partners to begin with. The project was innovative in introducing new methods with a strong inter-disciplinary approach and a clear emphasis on the social interpretation of the Bronze Age tell. A range of scientific techniques and methods have been introduced to enable detailed excavation and analysis of how the tell worked; what the relationships were amongst its constituent units and what activities took place within its different spaces. The project is an on-going process with constant dynamics that on occasion bring forth changes within the project's set up, but the aim to contribute to the development of the excavation and interpretation of tells in Hungary has remained unchanged.

Bronzkori emberi hatások és
környezeti háttér pollenalapú
paleoökológiai rekonstrukciója a
Kárpát-medencében

SÜMEGI PÁL

sumegi@geo.u-szeged.hu
Szegedi Tudományegyetem
Földtani és Őslénytani Tanszék
H-6722 Szeged, Egyetem u. 2.
MTA BTK Régészeti Intézet
H-1014 Budapest, Úri u. 49.

A Kárpátok régiójában, a hegységi és síksági területeket is beleértve, az üledékgyűjtő medencékből (tavakból, mocsarakból, lápokból), valamint az antropogén üledékgyűjtőkből (árkokból, gödrökből, kutakból) kiemelt pollen minták kiváló öskörnyezeti, paleolimnológiai adatokat biztosítanak már hosszú ideje a holocén második felének környezettörténetére vonatkozóan. Az elmúlt harminc év elemzései alapján az üledékgyűjtő medencék mérete erőteljesen befolyásolja a pollen befogó területet, így a kisebb méretű üledékgyűjtő medencék a lokális, míg a nagyobb méretű medencék a regionális pollenkép meghatározására alkalmasak.

A bronzkor során feltárt pollenösszetételben mind a természetes növényzet, mind az emberi hatásokra módosult növényzet (gyomok), valamint termesztett növények pollenjei kimutathatóak. A Kárpátok régiójában kialakított, zavartalan magfúrással kiemelt mintákon azonos módszerekkel elvégzett pollen-elemzés nyomán egy bronzkort átfogó *Pollen Database*-t alakítottunk ki. A *Carpathian Basin Bronze Age Pollen Database* 54, bronzkori réteget is átfogó, radiokarbon adatokkal korolt természetes üledékgyűjtő, és mintegy 200 bronzkori antropogén üledékgyűjtő pollenanyagát fogja át. Az elemzések döntő részét a szegedi Földtani és Őslénytani Tanszék alakította ki az elmúlt évek során. A Kárpátok teljes régióját átfogó bronzkori *Pollen Database* alapján a Kárpát-medencében kialakult emberi hatásokat, azok területi különbségeit és a természetes növényzet átalakítását is modellezni tudtuk. A legjelentősebbnek azok a vizsgálatok bizonyultak, amelyeknél a természetes üledékgyűjtő medence pollenbefogó területén bronzkori lelőhelyeket is feltártak és a bronzkori lelőhelyeken az antropogén üledékgyűjtőket is sikerült a pollen-elemzésbe bevonni. Így a bronzkori megtelepedések extralokális, lokális és regionális növényzetét és a növényzetben kimutatható emberi hatásokat egyaránt sikerült rekonstruálnunk.

A *Carpathian Basin Bronze Age Pollen Database* egy folyamatosan fejlődő projekt, amelyet a jelenleg vizsgálat alatt álló szelvények eredményeivel is bővíteni fogunk.

Pollen-based paleoecological
reconstruction for human impact
and environmental background of
the Bronze Age communities in the
Carpathian Basin

In the Carpathian region, including the mountainous and lowland areas, pollen samples from catchment basins such as lakes, marshes, bogs, and anthropogenic catchment basins as trenches, pits and wells provide excellent palaeoenvironmental and palaeolimnological data for a long time for the environmental history of the second half of the Holocene. Based on the analyses of the past 30 years, the size of the sedimentary basin strongly influence the pollen capture area, meaning that the smaller size of the sedimentary basins indicate the local, while the larger ones indicate the regional vegetation state for a period of time.

Pollen composition of the Bronze Age shows the presence of elements of natural and anthropogenic vegetation (weeds) and cultivated plants. Undisturbed cores were taken in the Carpathian region, and pollen analysis of samples on the same method resulted in a comprehensive "Pollen Database". The "Carpathian Basin Bronze Age Pollen Database" 54 comprises the radiocarbon dated pollen assemblage of natural catchment basins and 200 anthropogenic catchment basins. Most of the analyses were carried out at the Department of Geology and Palaeontology, University of Szeged during the last years of research. On the basis of the "Bronze Age Pollen Database", human impact in the Carpathian region, its regional differences and the conversion of natural vegetation could be modelled. Studies proved to be the most significant where Bronze Age sites were excavated in the pollen capture area of the catchment basin and deposits of archaeological features from the Bronze Age were involved in pollen analysis. So the extralocal, local and regional vegetation of the Bronze Age settlements and the anthropogenic impact on vegetation could be reconstructed.

The "Carpathian Basin Bronze Age Pollen Database" is a continuously evolving project that will be expanded with the results of the currently analyzed profiles as well.

Bronzkori erődítések légi fényképes kutatása

CZAJLIK ZOLTÁN

zczajlik@freemail.hu

ELTE BTK Régészettudományi Intézet

H-1088 Budapest, Múzeum körút 4/B

Mint ismeretes, az 1996. évi LIII. törvény *ex lege* védetté nyilvánította (a halmos temetkezések, tellek, lápok, források stb. mellett) a földvárakat. A törvény végrehajtásához kapcsolódó adatgyűjtésben az ELTE BTK Régészettudományi Intézetének Térinformatikai Kutatólaboratóriuma 1997–2001 között vett részt. E munka keretében Holl Balázssal – Nováki Gyula sok évtizedes kutatómunkájára támaszkodva – elkészítettük a magyarországi őskori erődített települések kataszterét és ennek tanulságait egy korábbi tanulmányunkban ismertettük 2006-ban. 1999-től 2010-ig – előbb a Környezetvédelmi Minisztérium Természetvédelmi Hivatala, majd – elsősorban az OTKA 43762-es és 68824-es pályázatok támogatásával – elvégeztük a kataszterben szereplő erődítések 95%-ának légi fényképes állapotfelmérését, amelynek katalógusa és elsődleges kiértékelése 2011-re kézirat formájában elkészült. A légi fényképezések során a kataszterben szereplő erődítésekről számos új információt sikerült dokumentálni, illetve közel 100, korábban ismeretlen erődítést azonosítottunk, sőt az utóbbi 5 évben a Google Earth rendszer segítségével is gyarapítottuk a lelőhelyek számát. Előadásomban e közel két évtizedes kutatómunka legfontosabb bronzkori vonatkozású eredményeit szeretném bemutatni.

The aerial archaeology of Bronze Age fortifications

The earthwork fortifications (besides tumuli, tell settlements, moorlands, sources, etc.) became *ex lege* part of the protected cultural heritage according to the Hungarian law 1996/LIII. The GIS Laboratory of the Eötvös Loránd University's Institute for Archaeological Sciences took part in an extensive research between 1997–2001 which was due to the implementation of this law. In the frame/cadre of the project we prepared the registry of the Bronze Age earthwork fortifications and we have published our results in 2006. We had the opportunity to rely on Balázs Holl's and Gyula Nováki's previous experience of many decades. Between 1999 and 2010 we have surveyed 95% of the fortifications in our registry from the air with the support and funding of the Ministry of Environment's Inspectorate for Nature and the National Research Funds' projects (Hungarian Scientific Research Fund N°s 43762 and 68824). The catalogue with the primary evaluation was completed in 2011 in form of a manuscript. Aerial archaeology provided a number of new information on the fortifications in the registry and we were able to identify nearly 100 new sites which were unknown before. In the last 5 years we could take the opportunity of using Google Earth imagery as well. In my presentation I would like to demonstrate our most important results of 20 years related to the Bronze Age.

Bronzkori településkutatók
Északkelet-Magyarországon.
A BORBAS projekt

P. FISCHL KLÁRA

flklari@gmail.com

Miskolci Egyetem

Őstörténeti és Régészeti Tanszék

H-3515 Miskolc-Egyetemváros

Az ároktő-dongóhalmai és a hernádbüd-várdombi kora és középső bronzkori települések kutatása során szerzett tapasztalatok indították útnak a BORBAS (*Borsod Region Bronze Age Settlements*) projektet, mely a Miskolci Egyetem, a Miskolci Herman Ottó Múzeum és a Kölni Egyetem közös kutatási projektje. A települések roncsolásmentes módszerekkel, azonos protokoll alapján történő vizsgálata alapján a projekt célja a települések belső szerkezetének és kronológiájának tisztázása, a háztartások helyének és funkciójának meghatározása, speciális funkciójú településrészek lehatárolása – ha voltak ilyenek – és a település különböző részei közötti építészeti és tevékenységi mintázatok összehasonlítása. Továbbá megkíséreljük a települések térben való elhelyezkedését, egymással kialakított kapcsolataikat és településterületüket feltérképezni környezeti, gazdasági és szociális szempontból is. Mindezt lehetőség szerint a hatvani és füzesabonyi időhorizontra kiterjesztve. Nyersanyagforrásaik feltérképezésével távolsági kapcsolataik, környezetük rekonstrukciójával pedig megélhetési stratégiáik rekonstrukciójára teszünk kísérletet. A felállított komplex adatbázis alapján szeretnénk megválaszolni a településeken élő közösségek társadalmi struktúrájának és gondolkodásmódjának kérdéseit.

Bronze Age settlement research in
North-eastern Hungary.
The BORBAS project

Based on the results of investigations at the Early and Middle Bronze Age settlements of Ároktő-Dongóhalom and Hernádbüd-Várdomb we started the BORBAS (*Borsod Region Bronze Age Settlements*) Project in collaboration with the University of Miskolc, Herman Ottó Museum (Miskolc) and University of Cologne. On the basis of the non-invasive investigations with similar protocol the aim of our research is to explore the inner structure and chronology of the settlements on the studied area, to establish the location and the structure of households, to determine if there are settlement parts with specialised function, and to compare the architecture and activity patterns of the various parts of these sites. On a macro-level an attempt is made to define the factors that determined the choice of site location and to understand the spatial organisation of settlement in environmental, economic and social terms. In the long-run, it is asked what role the sites examined had to play in the settlement network of the Hatvan and Füzesabony cultures, and an attempt will be made at comparing the land use, economy, subsistence strategy and society of both groups with the mapping of sources of raw materials and distance connections. On the basis of the complex database we try to answer the questions about the social structure and the way of thinking of these communities.

Bronzkori tájakon a Duna mentén.
Benta projekt és Kakucs
Archaeological EXpedition

KULCSÁR GABRIELLA
kulcsar.gabriella@btk.mta.hu
MTA BTK Régészeti Intézet
H-1014 Budapest, Úri u. 49.

Közép-Európában a bronzkori települések hálózatának és a hozzájuk kapcsolódó temetkezések kutatása a régészeti terepmunkának mindig is meghatározó irányvonalát alkotta. Az elmúlt évszázad kutatói elsősorban a nagyobb központi települések, tellek, földvárak megismerését tűzték ki célul. Az utóbbi évtizedekben alapvető változás kezdődött ezen a területen is. A központi települések tanulmányozása mellett hangsúlyosabbá váltak a mikroregionális kutatások, az eltérő funkciójú és szerkezetű települések és temetkezések vizsgálata. A bronzkori tájhasználat tágran értelmezett kérdéseinek megválaszolására csak komplex kutatási programok vállalkozhatnak.

Az MTA BTK Régészeti Intézetének bronzkoros kutatócsoportja az elmúlt években a Duna Budapesttől délre fekvő völgyében folytatott kutatásokat: a Dunától nyugatra található Benta völgyben és Dunától kelet-re található Kakucs mikrorégióban egyaránt. Településkutatási programunk a korábbi feltárásokból jól ismert települési központok környezetében elhelyezkedő további telepek vizsgálata révén a kora és középső bronzkori csoportok gazdasági és társadalmi életének megismerését célozza.

Az előadás célja ezen mikroregionális projektek legújabb eredményeinek bemutatása. Kutatásunk egy nagyobb összehasonlító jellegű program része, melyet Magyarország néhány mikrorégiójában folytatunk az MTA BTK Régészeti Intézete, a Northwestern University Department of Anthropology (Evanston, Illinois), a poznańi Adam Mickiewicz Egyetem és a kielii Christian-Albrechts Egyetem munkatársaival együttműködésben.

Bronze Age Landscapes along the
Danube. Benta project and Kakucs
Archaeological EXpedition

Research on the network of Bronze Age settlements and their burial grounds has always been a priority of archaeological fieldwork in Central Europe. Researchers of the past century tended to focus on large central settlements such as tells and hillforts. The past decade has seen a shift in research perspectives: while the study of central settlements has lost none of its importance, interest has grown in micro-regional research and the investigation of settlements with differing function and layout. Only complex research projects can address broad issues of Bronze Age land use.

The Bronze Age Research group of the Institute of Archaeology of the Research Centre for the Humanities at the Hungarian Academy of Sciences has for years been conducting investigations on the Danube Valley south of Budapest – in the Benta Valley to the west and in the Kakucs region to the east of the Danube. The aim of our settlement archaeological program is to gain better knowledge of the social and economic organization of the Early and Middle Bronze Age communities through the study of smaller settlements surrounding already known and excavated large centres.

The aim of the paper is to present some preliminary results of a microregional project that aims to investigate Early and Middle Bronze Age settlement patterns in Central Hungary, along the Danube left Bank south from Budapest. This work is part of a larger, comparative study of settlement patterns in

selected microregions in Hungary that is about to be launched as a joint project of the Institute of Archaeology of the Hungarian Academy of Sciences, the Department of Anthropology, Northwestern University, Evanston, Illinois and the Institute of Prehistory of Adam Mickiewicz University, Poznań and Christian-Albrechts University, Kiel.

Vándorló emberek, messziről jött
bronzok? Bronzkori temetkezések
és fémtárgyak új OTKA és FP7-es
kutatásának céljai és eddigi
eredményei

KISS VIKTÓRIA

kiss.viktoria@btk.mta.hu
MTA BTK Régészeti Intézet
H-1014 Budapest, Úri u. 49.

Előadásomban két új kutatási program célkitűzéseit és eddigi eredményeit szeretném bemutatni.

A kora és középső bronzkorban élt népcsoportok ezer éves történetének (Kr. e. 2500–1500) a korábbinál sokkal alaposabb vizsgálatára lehetőséget nyújtó, 2014-ben indult (108597 sz.) OTKA kutatási projekt során 14 lelőhely több száz csontvázas sírját vizsgáljuk régészek és antropológusok több generációjának együttműködése révén. Az embertani anyagból elemzésre kiválasztandó 50 AMS radiokarbon és 70 stabilizotóp minta elkészülése, kerámia petrográfiai és geokémiai elemzéssel együtt fontos alapkutatás. A tervezett munka célkitűzése a társadalmi változások és a népcsoportok vándorlása közötti összefüggések újraértelmezése, a korabeli életmód és táplálkozási viszonyok jobb megértése, egyúttal a Kárpát-medencei kora és középső bronzkori abszolút kronológia pontosítása, magyarországi kulcs lelőhelyek régészeti anyagának régóta várt feldolgozása és közlése révén.

Beszámolok a középső és késő bronzkorba keltezhető (Kr. e. 2000–1200) bronztárgyak roncsolásmentes és roncsolásos vizsgálatairól is. A Budapesti Neutron Központ, valamint a Miskolci Egyetem Anyag-tudományi Intézete munkatársaival közösen különböző neutronos mérés technikákkal végzett archeometallurgiai, valamint metallográfiai elemzések a tárgyak nyersanyagának és készítés-technikai részleteinek megismerését célozták.

Movement of people, far coming
bronze? Analyses and recent
results of the new OTKA and FP7
projects regarding Bronze Age
burials and bronze artefacts

The aim of the presentation is to show the goals and the first results of two recent research projects.

One of the main priorities of the project funded by the Hungarian Scientific Research Fund is the refinement of the one thousand year (2500–1500 BC) history of the Bronze Age populations, based on the analysis of hundreds of human skeletal remains from 14 sites due to the cooperation of several generations of archaeologists and bioanthropologists. The AMS radiocarbon dating of 50 new samples and 70 stable isotope samples collected from human remains, together with ceramic petrography and geochemical analyses represent a new, ground-breaking dimension to previous Bronze Age research. Additionally, our research group conducts analyses to provide data regarding the relationship between social changes and movement of population groups, and combine traditional biological anthropological data with information gained from modern molecular biological and biochemical analyses in order to gain new insights into the health and life-style of Bronze Age populations in Hungary. Another goal is the refinement of the currently used absolute chronology based on evaluation and publication of the archaeological remains of key Bronze Age sites in Hungary.

I also present destructive and non-destructive investigations of bronze objects that can be dated to the Middle and Late Bronze Age (2000–1200 BC). Various neutron-based archeometallurgical methods were applied at the Budapest Neutron Centre, as well as metallographic analysis at the Material Science Institute of the Miskolc University in order to explore the compositions and the manufacturing techniques of the objects.

A késő bronzkori deponálási
gyakorlat nyomában – Az ELTE
BTK Régészettudományi
Intézetének bronzkincs
kutatóprogramja

V. SZABÓ GÁBOR

vasagab@gmail.com

ELTE BTK Régészettudományi Intézet

H-1088 Budapest, Múzeum körút 4/B

Az ELTE BTK Régészettudományi Intézete 2006-ban indított egy kutatóprogramot azzal a céllal, hogy a fémkereső-műszeres rablókkal felvéve a versenyt minél nagyobb számban mentsen meg és dokumentáljon eredeti leletkontextusában megőrződött késő bronzkori és kora vaskori kincsegyütteseket. Ennek a munkának az eredményeképpen az elmúlt nyolc évben több mint ötven lelőhelyet átkutatva 34 bronz és aranykincset valamint több ezer szórvány bronztárgyat sikerült megmenteni és dokumentálni.

Az előadás a késő bronzkori deponálás jelenségkörét kutató program nyolc évének tanulságait, eredményeit és kudarcait foglalja össze. Kitér a műszeres kutatás és leletgyűjtés módszertanára, bemutatja a legfontosabb lelőhelyeket, leletgyütteseket és ismerteti a jelentősebb leletek tágabb leletösszefüggését vizsgáló kontroll ásatások eredményeit.

Szó esik végül arról, hogy az elvégzett munka mit tudott hozzátenni a bronzkori deponálási gyakorlat eddig ismert arculatához, valamint bemutatjuk azt, hogy a jövőben milyen új irányokba tervezzük bővíteni kutatási programunkat.

Following traces of Late Bronze
Age hoards – Bronze hoard search
project of Eötvös Loránd University
Institute of Archaeological Sciences

The Institute of Archaeological Sciences of Eötvös Loránd University, Budapest started a research in 2006 to rescue and describe Late Bronze Age and Early Iron Age hoards that had been hidden and saved in their original contexts. An increasing number of “treasure hunters” using metal detectors make archaeologists act as fast as possible to go before raiders. As a result after finding and excavating more than fifty locations we have found and described 34 bronze and golden treasure depots and thousands of sporadic bronze objects during the last eight years.

This lecture aims to summarize the instructive results and failures of the research programme’s past eight years. Methodology of usage of metal detector and collecting finds is being mentioned as well as most important locations and findings. The results of control excavations examining the connections of the significant finds will also be presented.

At last it is claiming what this research could add to our knowledge about Bronze Age deposition practices. Furthermore, new perspectives of the research programme are being shown.

Jegyzetek — Notes

Jegyzetek — Notes

Poszterek

POSTERS

Temetkezési szokások kutatása a
Körös-vidéken a középső
bronzkor időszakában.
Előzetes eredmények a Bronze Age
Körös Off-Tell Archaeology
(BAKOTA) kutatási program
keretében Békés 103. lelőhelyen
végzett kutatásokról

PAJA LÁSZLÓ

laszlo.paja@mnm-nok.gov.hu
Magyar Nemzeti Múzeum
Nemzeti Örökségvédelmi Központ
H-6724 Szeged, Árvíz utca 61.

PARDITKA GYÖRGYI

gypardit@umich.edu
Magyar Nemzeti Múzeum
Nemzeti Örökségvédelmi Központ
H-6724 Szeged, Árvíz utca 61.
University of Michigan
Ann Arbor, *Michigan*, USA, Ruthven Museums
Building 1109 Geddes Avenue

PAUL R. DUFFY

paulregisduffy@gmail.com
University of Toronto
Department of Anthropology
Toronto, Canada, 19 Russell St.

JULIA I. GIBLIN

julia.giblin@quinnipiac.edu
Quinnipiac University
Department of Sociology
Hamden, USA, College of Arts & Sciences 1 337

A temetkezések vizsgálata mindig is fontos szerepet töltött be a régészeti kutatásban. A temetők többek között fontos információval szolgálhatnak a korabeli népesség mobilitása, kereskedelmi és társadalmi kapcsolatai, valamint társadalmi berendezkedése tekintetében, de az egykoron élt populációk biológiai rekonstrukciójában is fontos szereppel bírnak.

A kutatásoknak köszönhetően egyre pontosabb elképzelésekkel rendelkezünk a középső bronzkor időszakában a Kárpát-medencében gyakorolt temetkezési szokásokról. Ugyanakkor egészen a közel-múltig szinte semmilyen adat nem állt rendelkezésre annak vonatkozásában, hogy a Körös-vidéken, a települési adatok alapján a Gyulavarsánd népességhez sorolt területen milyen rítust követtek az itt élők. Ennek megfelelően a korabeli társadalom vizsgálata is csak a település-hálózat adataira tudott támaszkodni.

Békés város közelében, a Békés-Jégvermi kert, Lipcsei tanya (103) lelőhelyen, egy középső bronzkori temetőben és telepen folytatott kutatásaink így hiánypótló adatokkal szolgálhatnak a Körös-vidék tanulmányozását, valamint a Kárpát-medence kapcsolati rendszerének megismerését illetően.

A konferencia keretében bemutatásra kerülő poszterünkön a 2011 óta folyó kutatás előzetes eredményeit foglaljuk össze az embertani leletanyagon végzett vizsgálatokra fókuszálva. Vizsgálataink a felszíni leletanyag és a feltárási eredmények alapján megfigyelhető mintázatokra, a temető népességének nem és életkor szerinti összetételére, egészségi állapotára, illetve a temetkezési szokások tekintetében az embertani leletanyag alapján azonosítható rítuselemekre koncentrálnak.

Mortuary practices in the
Middle Bronze Age of the Körös
region: preliminary data from the
Bronze Age Körös Off-Tell
Archaeology (BAKOTA) project
and the site of Békés 103

Funerary analysis is an important component of archaeological research. Cemeteries contain critical information about mobility, trade, social relationships, and population structures in ancient societies.

Research into Middle Bronze Age societies in the Carpathian Basin has a long history, and a great deal is already known about funerary practices at this time. Although significant settlement data are available from the Körös region, no Gyulavarsánd cemeteries were known, and the burial practices of these populations had been totally unstudied.

The Middle Bronze Age site of Békés-Jégvermi kert, Lipcsei tanya (103) is found near the modern town of Békés. The site consists of a cemetery and small settlement, and data from this site are filling a gap in our knowledge about populations in the Körös region at this time. The site also may help to inform us about the larger social networks of the Carpathian Basin.

Our conference poster presents research since 2011, summarizing preliminary results from the human remains at this site. Our analysis concentrates on patterns observed from surface collection and excavation, detailing the sex, age, and health of the cemetery population, in addition to patterns of ritual placement of human remains into receptacles before final burial.

Szórthamvasztásos késő hatvani sírok a zagyvapálfalvai temetőben

GUBA SZILVIA

gubaszilvi@gmail.com
Kubinyi Ferenc Múzeum
H-3170 Szécsény, Ady E. u. 7.

KÖHLER KITTI

kohler.kitti@btk.mta.hu
MTA BTK Régészeti Intézet
H-1014 Budapest, Uri u. 49.

A jól ismert zagyvapálfalvai késő bronzkori hamvasztásos temető szinte kizárólag urnás temetkezéseket tartalmaz, ennek ellenére a temetési rítus változatossága figyelhető meg, mind a sír szerkezetének kialakítását, mind az eltemetési metódus szempontját illetően. Vizsgálataink azokra a szórthamvasztásos temetkezésekre irányulnak, melyekben a kerámia leletek a sírokat a hatvani kultúra időszakába datálják, és egyúttal a temető legkorábbi fázisát képviselik (RB B1). Ezek a temetkezések egyedülállóak a Piliny- és Kyjatice-kultúra elterjedési területén belül és egyértelműen a hatvani kultúra szerepére utalnak a késő bronzkori pilinyi művelődés kialakulása során.

Late Hatvan scattered cremated graves from the cemetery of Zagyvapálfalva

The well-known Late Bronze Age cremation cemetery of Zagyvapálfalva consists almost exclusively of urn graves. Nevertheless, the funeral rites vary on a large scale in terms of grave structure and burial methods. Our investigations are focused on the scattered cremation graves, which are connected to ceramic assemblages of the Hatvan culture and thus represent the very first phase of the cemetery (RB B1). These graves are unique on the territory of the Piliny and Kyjatice cultures, and, at the same time, they serve as evidence for the indisputable role of the Hatvan culture in the emergence of the Late Bronze Age Piliny culture.